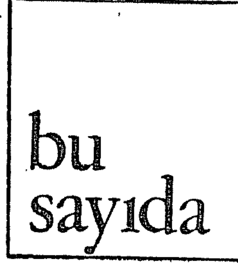
yamçı

AYLIK SOSYO-KÜLTÜREL DERGİ

nisan 1976 sayı: 6

yamçı — Aylık Sosyo - Kültürel Dergi ✯ Sahibi ve Sorumlu Yönetmeni : Fahri Huvaj ✯ **Genel Haberleşme ve Abone Adresi : YAMÇI DERGİSİ, P.K. 341, Ulus - ANKARA** ✯ fiatı : 750 krş. ✯ yıllık abone bedeli : — 12 sayı - 90.— TL., Türkiye dışı için iki katı ✯ gelen yazılar basılsın - basılmasın geri gönderilmez ✯ yayımlanan yazılar kaynak gösterilmeden iktibas edilemez ✯ imzalı yazıların düşünsel ve siyasal sorumluluğu sahiplerinindir ✯ bu sayı ER-DU matbaasında dizilmiş, Kent matbaasında basılmıştır ✯. Nisan 1976.

Muhaceret ve sonrasındaki kimi gerçeklere dikkatleri çekmeye çalıştığımız **Dünden Bugüne** başlıklı yazımızı **5. Sayfada** Nart Savsur'un **Tek Yol Anavatan - Muhaceret İlişkisinin Sağlanması ve Muhacerette Dilin, Kültürün Geliştirilmesidir** yazısı izledi.

Açmız Nihat Özen, **8. Sayfadaki** yazısında çeşitli **milliyetçilik** anlayışlarına değindi.

11. Sayfada Yenemıko M. nin, toplumumuzun ve aydınlarımızın kimi çelişkilerini somut bir anıyla vermeye çalışan **Utanıyorum** yazısı var.

Asimilasyon sorunumuzu etkileyen bazı faktörleri değişik bir biçimle dile getirmeye çalışan Çureyko'nun **Çarpık Milliyetçilik** adlı yazısının ilk bölümü **14. Sayfada** yer aldı.

17. Sayfada Hatko Guşan'ın muhacerette toplumumuzun Sosyo - Ekonomik yapısındaki farklılıkları ve çelişkileri imleyen küçük hikâyesi var : **İki Çocuk.**

Bir yabancının kaleminden kendimizi ve dilimizi yeniden izleyebileceğimiz **Çerkes Dili ile İlgili Bazı Hususlar** başlıklı inceleme yazısı Kımza Refik ile Açmız Nihat'ın Türkçeleriyle **19 - 25. Sayfalarda** sunuldu.

Adığey edebiyatçılarından Koşbay Pşımaf'ın yaşam öyküsünü ve aynı adı taşıyan kitabından Kheseyko E. tarafından Türkçeye çevirilen **Setenay** hikâyesini **26. - 33. Sayfalarda** verdik.

34. Sayfada Ömer Seyfettin'den alınan ilginç pasajlarla **Yayınlarda Biz,** sorular yöneltiyor okuyucuya.

Genç sanatçımız Faruk Cimok'un **Resim Sanatındaki Yerimiz** adlı yazısı ile alışılmamış bir teknik ve yaklaşımla verdiği eserlerden birini **36-37. Sayfalarda** bulacaksınız.

Bir Gün Gelir genel başlığıyla her sayı yayınladığımız muhaceret şiirleri bölümünü, Hapae E. nin muhaceret yaşamımızdan kesitler verdiği **Geceyarısı Teleksleri** adlı uzun şiiri doldurdu, **38. - 41. Sayfalarda.**

42. Sayfadaki Meliş F. nin **Yeni Problem - Yeni Çözüm** yazısını bu sayıda yayınlamaya başladığımız yeni bir bölüm izliyor : **Her Yöreden Törelerimiz** İlk yazı Kıp Mahmut'un **Adığe Örf ve Adatlerinden (Xabze'den) Örnekler...**

Son sayfalarda yine Okuyucu mektuplarını cevaplıyoruz.

Gelecek sayı yine birlikte olmak umuduyla...

dünden bugüne değinmeler

19. yüzyılın sonralarına doğru, Çerkes Ulusu henüz kendi içinde bir ulusal bilinç düzeyine ulaşıp ulusal örgütlerini oluşturamamıştı. Yüzyıllar süren savaşların yarattığı ekonomik, sosyal, siyasal ve moral çökürtü içindeydi.

Kafkas - Rus savaşlarının, Çerkeslerin kesin yenilgisiyle sonuçlanmasından sonra, bu durumdan da yararlanan iki emperyalist gücün - Çarlık Rusyası ile Osmanlı İmparatorluğunun - ortaklaşa tezgâhladıkları ve öteki dünya devletlerinin sessizce seyrettikleri bir dramla Çerkes Ulusu'nun büyük bir bölümü muhaceret yaşamına sürüklendi.

Rus Çarlığının tehditleri ve Osmanlı İmparatorluğunun parlak vaadleriyle başlayan muhaceret toplumu daha başında, vaadedilenin ve umulanın tersine ulusal varlığı tehdit eden katı şartlarla yüzyüze getirdi. İstanbul'un dinsel şöhreti, büyük camileri ve yüksek minareleri, ak ekmeği, altını-gümüşü, serveti ve bereketiyle kandırılarak anayurtlarından koparılan Çerkesler, hergün yüzlercesini alıp götüren iklim uyuşmazlığıyla birlikte, yokluk, yoksulluk, istismar ve türlü zulümlerle karşılandı. Cennet hayaliyle gelinen İstanbul dayanılmaz bir cehennem olmuştu.

Kimse İstanbul'da kalmak istemiyor, herkes doğuya, güneye kaçmaya çalışıyordu. Sınır boylarına, kuş uşmaz-kervan geçmez dağlara doğru bir yarış başladı. Ülkenin yöneticileri, evvelce tasarlanan iskân politikalarına uygunluğu ölçüsünde yerleşi misteklerine karşı çıkmadılar.

Bir süre İstanbul'da konakladıktan sonra böylece dağılanların yanısıra vapurla, Cennet hayaliyle can atılan Istanbul'a getirilip daha karaya ayak bastırılmadan egeye, Akdenize sürülenlerin, Karadenizden dağıtılanların durumları daha da yürekler acısıydı.

Osmanlı İmparatorluğunun yayılma ve genişleme emelleri için kullanabileceği savaşçı kitlesi artık yurdun belli başlı stratejik yelrerini almış, cihad için komut bekliyordu. Dağınık yerleşimse emperyalist emellere, azınlıkların iskan ve asimile edilerek kullanılması politikasına tamamen uygundu. Daha sonra gelenlerin boş kalan verimsiz arazilere, dağlık, ormanlık, hiç gelişmemiş ve belki de hiç gelişme özelliği göstermeyen yerlere veya stratejik bakımdan önemli sayılıp boş kalan aralara fermanlarla iskân olunmaları zor değildi. Düz ovalarda konaklamış bulunanlar da nasıl olsa iklim uyuşmazlıkları, bataklıklar ve ondan türeyen hastalık salgınları yüzünden yükseklere tırmanacaklardı. Plân iyi uygulanmıştı. Artık çıkması muhtemel ufak-tefek pürüzler, küçük direnmeler de önemsizdi.

Çerkes toplumu iskân olunduğu değişik coğrafi bölgelerdeki katı şartlara uyum çabası içindeyken patlayan savaşlar yeni problemler yarattı. Ulusal yaşam umutları şöyle dursun, fiziksel olarak da yaşamı sürdürmek kolay değildi. Saraya yakın olma eğilimiyle birlikte insan simsarları da türedi. Saray ve yakın çevreleri o günün mutlu azınlığıydı.

Bu arada durumu değerlendirebilenler toplumun yok olmaya mahkûm edildiğini görebildiler.

Uygulanan yerleşim ve asimilasyon politikası gerçekten sonuca belki yavaş, fakat sağlam adımlarla gidiyordu. Bu gidiş, yok olmaya karşı seçitli önlem önerilerini de birlikte getiriyordu. Yardımlaşma Dernekleri, ulusal eğitim girişimleri, Yunanistan'a bağlı özerk yönetim dilekleri, Avrupa'ya, Amerika'ya veya Kanada'ya göç etme düşünce ve çabaları, Suriye ile İsrail arasındaki bir yerde - örneğin, Kuneytra'da - bir tampon devlet olma fikilreri vb. yok olmaya karşı önerilen, girişilen veya düşünülen çözüm yollarındandı. Asimilasyona karşı direnme gereksinmelerinden doğan bu girişimler ya ülkedeki çalkantılar arasında kaybolup gidiyor, ya girişim sahiplerinin çeşitli

olanaksızlıkları ve güçsüzlükleri paralelinde, iyi niyetli kişisel girişimler olmaktan öte gidemiyor, ya soruna çözüm getiremeyeceği anlaşıldığından terkediliyor, ya da içinde bulunulan hakim etnik grupların fermanlarıyla, yasalarıyla, polisiye tedbirleriyle, psikolojik baskılarıyla, türlü yıldırma yöntemleriyle daha doğarken boğuluyor, durduruluyordu. Yani bir bakıma, kesin ve güvenle gerçekleşmesine rağmen doğal asimilasyonun yavaş hızına tahammül edilemeyerek direnme çabalarının başlatıcılarına ve takipçisi olabileceklere zoraki asimilasyon yöntemleri uygulanıyordu.

Toplumun durumunu, ülkenin yapısını ve herhangi bir çözüm yolunun bu gidişi durduramayacağını kavrayanlar, muhaceretten temelli umutlarını keserek tek başlarına bile olsa Anayurda dönmeye çalışıyorlardı. Gerçekten Anayurda dönük fikri ta muhaceretin başlangıç günlerinden beri - gerçek boyutlarıyla işlenip geliştirilememiş olmakla birlikte - hiçbir zaman yok olmamıştı.

İçinde bulunulan toplumun egemenleriyle çıkar birliği içine girebilmiş ve kendi kişisel çıkarlarına tutsak olup «kraldan fazla kralcı» kesilmiş feodal burjuvazi ve uzantıları dışında, Çerkes toplumunun sorunlarına eğilmeye çalışanlarca önerilen çözüm yollarının tümü iki önemli ortak noktayı vurguluyorlardı; kimse muhacerette bulunulan ülkelerden memnun değildi, kurtuluş ancak dışarıda aranmalıydı.

Bugün, Çerkes toplumu, henüz tüketilememiş olmakla birlikte, muhacerette zoraki asimilasyon tedbirlerine ihtiyaç bırakmayacak ölçüde, doğal asimilasyon koşullarının acımasız kıskaçları arasındadır, her geçen gün ekonomik ve teknik gelişmelere paralel olarak artan bir hızla yok olmaktadır. Bu olgu gözardı edilmemeli, çözüm yolu önerileri gerçek boyutlarıyla ve somut olarak ortaya konulmalı, soruna en kısa sürede, en kesin çözümü getirecek öneriler seçilmeli ve toplumsal bir nitelik kazandırılarak ivedilikle uygulanmalıdır.

yamçı

TEK YOL

ANAVATAN - MUHACERET İLİŞKİSİNİN SAĞLANMASI VE MUHACERETTE DİLİN KÜLTÜRÜN GELİŞTİRİLMESİDİR.

nart savsur

«Olmak veya olmamak,» bütün sorun burda. 7 den 70 e kadar tüm Çerkeslerin sorması ve araştırması, çözüm yollarını göstermesi gereken bir sorun. Yok olmak hürriyeti ile hür olan bizler artık kısır politik çekişmeleri, geleneksel kabile anlayışını bırakıp, gelecek için somut öneriler getirmeliyiz. Artık bunun tartışması yapılamaz. Yok oluşun eşiğinde sürekli bir şekilde asimile olarak içinde yaşadığımız toplumlarla bütünleşen bizlerin gelişen ve değişen uluslararası ilişkilerden ders alacağımız yığınla tecrübesi vardır. Gündemdeki sorun dil başta olmak üzere bütün kültür değerlerimizin yapısal bir değişime uğrayarak, başka toplumların değerleriyle ve diliyle bütünleşmesi, yok oluşudur. Bu durum kaba bir gözlem ile görülebilir. Bunun için fazla kitap okumaya, araştırmaya gerek yok. Hiç kimse kendi yöresinde hızlı bir asimilasyonun varlığını inkar edemez. Etnik gruplar arası kültür yayılımının 1)Temas 2)Rekabet 3)Uzlaşma 4)Eriyerek birleşme aşamalarından geçtiğini bir çok araştırmalar ortaya çıkartmıştır. İlk iki aşama çoktan aşıldı. Son iki aşamayı bir çok yerde gözliyebiliyoruz. Bu bir çok yerlerin çoğalması işten bile değil. Doğal asimilasyonun yanında, bunu güçlendirici bir çok yöntem kasıtlı olarak uygulanmaktadır. Güçlü kitle etkileşim araçlarının etkisiyle şartlandırılan kuşaklar için sorun kısır parti çekişmeleri haline yetirilmek istenilmektedir. Kuşkusuz içinde yaşadığımız toplumların siyasi yapısı bizi etkiliyecektir. Fakat bu etki ana sorun olan yok oluşun çözüm yollarını engelliyorsa bu duruma şiddetle karşı konulmalıdır. Bu gün bir çok siyasi partilerin ileri gelenleri Çerkes asıllı olabilir. Hatta bu partilerce Çerkesler Türkiye'nin en gerici veya en ilerici kesimi olarak görülebilir. Bunların bizce fazla önemi yoktur. Önemi yoktur: Çünkü yok oluş sorununa bir çözüm getirmemektedirler. Getirmeleri de beklenemez. Ne «Halklara özgürlük» sloganı, ne de «Altaylardan Tunaya kadar

Turan» tekerlemesi bizim için bir çözüm yoludur. İlk bakışta cazip gelse dahi derinlemesine bir inceleme her iki yaklaşımın ütopik (olması olanaksız) olduğunu gösterir. Başkalarının toprağındaki bir özgürlükte benim gözüm yok. Aynı zamanda dış Türkler paravanası altında her türlü ırkçı, Turancı, baskılara karşı da uyanık olmalıyız. Gündemdeki sorunumuz olan Asimilasyonu önleyici, dilimizi destekliyen herkes bizim için birdir. Dış emperyalist güçlerin «böl-yönet» politikasını tarihte çok iyi bilen bir neslin evlatlarıyız. Yalnız, bu konuda uyanık olurken tüm uygar devletlerce desteklenen ve çeşitli uluslararası andlaşmalarda üzerinde durulan tüm ulusların kültür değerlerini geliştirme, dillerini yaşatma gibi insancıl haklarını da unutmuyoruz.

Muhacerete içinde yaşadığımız toplumlardan somut olarak istediğimiz «kültürel özerklik» kavramı üzerinde çeşitli tartışmalar yapılabilir. Sonuçta kesin bir çözüm yolu olarak görülmiyebilir. Hatta bu istemin gereksizliği üzerinde bile durulabilinir. Nasıl ve ne şekilde olursa olsun herkesi bu konuda tartışmaya çağırıyorum.

«Kültürel Özerklik» kavramını anavatanla olan ilişkiden soyutlayıp ele alamayız. Çünkü bir çok araştırma enüstütüleri, sanat ve kültür yapıtları, yaşatılan gelenek ve görenekleriyle 1.5 milyon Adiğenin kültür birikimi anavatanda oluşturulmuştur. Anavatan - muhaceret ilişkisinin kesintiye uğraması bu kültür birikiminin muhacerete aktarılmasını engellemiştir. İlkel - köleci ve feodal toplum yapısının bütün üst yapı kurumlarını (gelenek, kültür, hukuk, din...) beraberinde getiren muhaceret kesimi, bu kurumları yaşatan ekonomik temeli buldukça asimilasyon konusunda bir tedirginlik duymamıştır. Anavatan ve muhaceret kesimleri ayrı ekonomik ve sosyal sistem içerisinde kendilerine bir yol aramışlardır. Anavatanda kendi toprağında kendi insanları arasında, kendi halk kültürünü çağdaş bir yorumla işleyip yeni bir Sentezde birleştiren toplumun muhaceret kesimi, içinde yaşadığı toplumların kültür değerleriyle etkileşerek yabancı bir sentezde birleşmiştir. Bu yabancı sentezin asgariye indirilmesi ve daha çok genişlemesinin önüne geçilmesi için Anavatandaki kültür birikiminin tez elden muhacerete aktarılması gereklidir. Örneğin, ilkel, sınıfsız toplum yapısını çok güzel

yansıtan öz halk destanı «NARTLAR» bugüne dek aktarılmamıştır. Ayrıca geçmişle ilgili bir yığın tarihsel olay halâ kitap sayfaları arasındadır. Anavatanda oluşturulan kültür birikimi ancak anavatan - muhaceret ilişkisinin geliştirilmesiyle, bizlere aktarılabilinir.

Kuşkusuz bu ilişkinin geliştirilmesi, uluslararası yumuşama politikasının daha geniş boyutlara vardırılmasıyla olanaklıdır. Anavatan - muhaceret arası gerginlik, bizden başka herkesin yararınadır. İçinde yaşanılan siyasi rejimler birbirinden farklı olabilir. Katı bir tutumla tartışma alanına bu rejimler getirilirse ister istemez bir ilişki kopukluğu başlar. Bu ilişki kopukluğu da, 1.5 milyon kardeşimizi, başka bir rejimde yaşıyor diye koparıp atmayı sağlar. Sorarım sizlere bu kimin yararınadır? Çağımızda tanıma diye bir olgu varken kalkıp kulaktan dolma görüşlere önem verirsek, kendi yoz kültürümüzle başbaşa kalırız. Ve içinde yaşadığımız toplumlarla bütünleşir, yok oluruz. «olmak ya da olmamak» mücadelemizde bizi ırkçı, şovenist diye suçlayabilirler. Bu yanılgıdır. Biz her türlü ırkçı, şovenist baskıya hangi rejimde olursa olsun karşıyız. Kimse kimsenin dilini, kültür değerlerini sömürme hakkına sahip değildir. Yanlız bu hak savunulurken dış emperyalist güçlerin «böl - yönet» politikasını da gözden uzak tutamayız. Fatih edebiyatı çağımıza ters düşmektedir. Çağdaş milliyetçilikte «Titrenerek kendine» dönülemez. Çağdaş ulus anlayışı, bütün toplumların kültür değerlerine saygı duymak, dilini, öz halk kültürünü geliştirmeye yardımcı olmaktır. Bunun yanında bizim için önemli olan muhacerette dilimizi, kültürümüzü geliştirici çalışmalarda her türlü şovenist baskılara karşı çıkmak ve kendi toprağımız Anavatan Kafkasyada kendi kaderini kendisi çizen barışçı bir toplum olma özlemidir.

MİLLİYETÇİLİK

açmız nihat özen

Baş döndürücü bir hızla ilerleyen teknolojik gelişme, beraberinde ulaşabildiği her yere kendi kültürünü götürmekte, yerel ve ulusal değerlerin pek çoğunu silip atmaktadır. Bu da ulusal kültürlerin tek bir potada erimesine ve yok olmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan bütün Dünyanın tek bir kültür ve uzay filmlerinde gördüğümüz tek bir Dünya Devleti'ne doğru hızla koştuğu düşünülebilir.

Teknolojik gelişme ve getirdiği yeni kültür, bir yönüyle ulusal kültürleri ezip giderken, bir diğer yönüyle de ulusların kendi benliklerinin bilincine ulaşmalarına büyük katkıda bulunmuştur. Zira, teknolojik gelişme küçük uluslara insan haklarının, ulus haklarının ne olduğunu, tamamen sömürüye dayanan Dünya düzeninin nasıl işlediğini kısa zamanda anlamalarını sağlamıştır. Bu sayede uluslar da siyasal bağımsızlıkları için başkaldırmış kurtuluş savaşlarını vermişlerdir. Bu nedenle kim ne derse desin, 20. yüzyıl hürriyet ve bağımsızlık mücadelelerinin en yoğun olduğu çağdır. Artık siyasal imparatorluklar bir daha bellerini doğrultamıyacak şekilde yıkılmışlardır ve yıkılmaktadırlar. Teknoloji sahiplerinin, siyasal imparatorluklarının yerine ekonomik imparatorluklarını kurabilmek için birbirleriyle didinmelerinin, Dünya'yı bu en modern çağda tekrar bir savaş alanına döndürmelerinin tek nedeni budur.

Çerkesler ana vatanlarını terketmek zorunda kaldıklarından beri yaşam kavgalarını, birçok ülkede, dağınık halde sürdürmektedirler. Bu gün çerkeslerin yaşadığı tüm ülkelerde ve yörelerde bir Çerkes milliyetçiliği ve Çerkeslik akımı mevcuttur. Bu akımın yer ve zamana göre değişmeyen bazı özellikleri vardır. Herşeyden önce Çerkes milliyetçiliğinin tek hedefi, bütün Çerkeslerin ana vatan Kafkasya'da kendi kaderini kendi çizen bir statü altında toplanmalarıdır. Bu birkaç kişinin kafasında doğmuş, daha doğrusu bu konuda zihin yoran aydınlarımızın icat et-

tiği gelip geçici bir akım, basit bir tema değildir. Aksine 500 sene anayurtta, yüz küsür senedir de anayurt dışında, mücadelesini verdiğimiz uğrunda ulusça yok olmayı göze aldığımız kutsal bir amaç, kalplerimize ve ruhlarımıza çakılmış bir ışıktır. Çerkes olarak herkes, bu mücadelenin doğal bir üyesidir sadece.

Bu haliyle Çerkesliğin içinde yaşanılan ülkelerin toprak ve ulusal bütünlüklerini zedeleyici hiç bir yönü yoktur. Çünkü yürütülen bütün çalışmalar, ulusal kültürünü muhafaza etmek, asimile olmadan yaşamak, ulusal kültürü geleceğin kuşaklarına maletmek, millî gayeyi bütün açıklığı ile anlatmak ve benimsetmek gibi konular etrafında yoğunlaştırılmıştır.

Çerkes milliyetçiliği «izm»lerle ifade edilebilen değişik saplantıların kalıpları içerisine sokulamaz. Çünkü biz hiçbir zaman ulusumuzun diğer uluslardan üstün olduğu iddiasında değiliz ve bu açıdan da, diğer topluluklara düşman gözüyle bakmıyoruz. Sadece ulus olarak var olduğumuzu, bu varlığı korumak istediğimizi, her ulus gibi kendi vatanında kendi kaderini tayin eden bir toplum olarak yaşama hakkına sahip olduğumuzu ortaya koymak ve savunmak istiyoruz.

Kafkasya coğrafi konumu itibariyle, tarihin her safhasında bütün milletlerin en fazla ilgisini çekmiş, bu yüzden de göçlerden, istilalardan en fazla etkilenmiş ülkelerden biridir. Ancak, Kafkasyalıların, anavatanın sarp enginliklerinde verdikleri kahramanca mücadeleler göç ve istilaları kırarak sürekli olmalarını önlemiştir. Kafkas kültürü günümüze bu sayede sapasağlam ulaşabilmiştir. Çağımızın millet anlayışı eskinin sadece din, dil veya ırk birliğine dayanan anlayışından çok farklıdır. Bu günün anlayışıyla millet, nerede olursa olsun, hangi bayrak altında yaşarsa yaşasın, geçmişte ve gelecekte ayni düşünce ve ülküyü paylaşan insan topluluklarına verilen bir isimdir. Çerkeslerin millet ve milliyetçilik anlaşıyı dün de bugün de tamamen bu tanıma uygun olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, Çerkeslerin sadece Adığe'lerden ibaret olduğu, Karaçayların, Lezgilerin, Asetinlerin, Kumukların, Çeçenlerin Çerkes olmadıkları anlayışı gerçek dışıdır. Ayni şekilde, sadece Asetinlerin veya sadece Abazaların, Lezgilerin, Karaçayların Çerkes oldukları iddiası da yanlıştır. Bilakis bunların herbirisi, enaz diğerleri

kadar Çerkes ulusunun birer parçasıdırlar. Bugün yeryüzünde bir kısım zenci kabileleri hariç, saf ırk denilebilecek bir topluluk yoktur. Dil birliği de ulus kavramı için zorunlu olmaktan çıkmıştır. Nitekim, çeşitli ırklardan oluşan ve çeşitli dilleri konuşan bir çok millet vardır dünyamızda. Kaldı ki, Kafkasya istilalara karşı tarih boyunca verdiği mücadelelerle ırkî bütünlüğünü büyük ölçüde koruyabilmiştir. Kafkasoloğlar, dil konusunda da, Kafkas dillerinin kökenlerinin bir olduğunu ve sıkı bir kültürel çalışma ile ve yaşam bütünlüğü içinde bu farklılığın giderilebileceğini belirtmektedirler.

Şu halde, biz Avarız, biz filancayız, Çerkes değiliz diye düşünenler hatalıdırlar. Bilinmesi gereken husus şudur: Mademki dedelerimiz, geçmişte ayni kültürle yetişip ayni mücadelenin içinden gelmişlerdir, mademki ayni kültürü aldık ve gelecek için ayni ülküyü taşıyoruz, Çerkesiz. Hangi kabileden, hangi ırktan olursak olalım Çerkeslerin kaderinden herkes kadar sorumluyuz. Kendini bunların hepsinden uzak görenlere ancak «Evet, sen Çerkes değilsin ve dilediğin yolda gidebilirsin» diyebiliriz. Çünkü insan kendini ne hissederse o'dur.

utanıyorum

yenemiko m.

Zevk duyuyorum toplumumun içinde bulunmaktan. Hoşuma gidiyor sorunlarını dinlemek, yardımcı olmasam da onlara kızıyorum çoğu zaman yanlış tutumlarına. Ama sevmiyorum onları anlamına gelmez bu. Kızsam da sevsem de içimden atamıyorum. Haftada bir kez uğruyorum derneğin lokaline, ismi «lokal» olduğu için böyle, diyorum ben de.

Loş bir yerde lokal. Buna sigara ve tüten sobanın dumanları eklenince göz gözü görmez oluyor.

(L) biçiminde salon. Çoğu kez herkesi görebileceğim bir yerde oturmayı yeğlerim.

Sandalye yok oturmak için salonda, tıklım tıklım dolu. Gülümsüyorum, masalara eğilmiş olanlar ara sıra kafalarını kaldırdıkları zaman. Onlar da selamlıyorlar beni. Bir sandalye getiriyor lokalin garsonu. Masanın bir kenarına iliştiriyorum ben de... Oyun oynanan masanın bir köşesine duman dolu salonda.

— Üşlü gelse, sinek üşlüsü!... Merhaba!...

— Benim elim kötüydü sanki? diyor diğeri, elindeki iskambil kağıtlarını fırlatarak.

— Merhaba...

Oyun arkadaşlarına gıcık veren bir kahkaha yükseliyor diğer masadan. Maça kızı oynuyor onlar da, seyircilerin tümüne kıymalı pide ısmarlamacasına. Sevinçli alabildiğine «kafa atan». Sayısı çok olan da kuşkuyla göz gezdiriyor etrafını çevreleyenlere, bunların hepsine de mi kıymalı pide ısmarlayacağım dercesine.

Kahkahalar arasında bir ses yükseliyor :

— Ziynek'e katlhuaaaaa!...

Bakıyorum «çanak» oynayanların yüzlerine, teker teker. Sevincini elimle yakalayabilirim oyunu bitirenin. Tabi, diğerlerinin de üzüntülerini...

Sonuna kadar açılmış televizyon. Sesini duymuyorum spikerin. El - kol hareketlerinden birşeyler anlatmaya çalıştığını anlıyorum. Göz gezdiriyorum salonda kuşkumu gidermek için, kaç kişi bakıyor diye televizyona. Yapacak birşey bulamayan birkaç ihtiyar yan gözle bakıyorlar. Ve seviniyorum kendi kendime.

Bir program daha bitiyor televizyonda. Başka bir programa geçiyor, sigara dumanı ve gürültü arasında. Kayboluyor türkü çağıran hanımın cırlak sesi, salonun gürültüsü içinde. Ben seviniyorum.

Bir grup daha ekleniyor salondakilere. Onlar da bakınıyorlar boş gözlerle etraflarına. Daha önce kalkanlardan boşalan sandalyeleri topluyor garson, veriyor yeni gelenlere Birkaç sigara dumanı daha ekleniyor salona.

Büyük PATRONLARLA Lübnan iç savaşının haberini veren gazeteye göz atıyor orta yaşlı, favorileri uzunca biri Ağır ağır okuyor içinden. Gazeteyi işaret ederek:

— Wolehi, tam şehit burada ölenler! diyor.

Kendi yaşıtı ve kendisinden daha genç olanların da gözleri açılıyor. Pırıl pırıl gözleri hepsinin. Doğruluyorlar ilk önce konuşanın düşüncelerini.

Yoruldum boş oturmaktan, boş şeyler dinlemekten Kalkıp başka bir masaya gidiyorum.

Onüç - ondört yaşlarında bir çocuk boya sandığıyla dolaşıyor masaları.

— Parlatalım abiler! Pırıl pırıl olmazsa para almıyorum!

Bakıyorum etrafta oturanların giysilerine ve yüzlerine.

— Gel, boya bakalım... İyice parlamazsa para vermem ha!...

Boyacının yüzü güleç... Güleç, pırıl pırıl... Biraz önceki gibi. İş aldığından memnun.

— Ben bunu çok iyi oynarım.

Oyunu açan da memnun, tıpkı boyacı çocuk gibi... Çocuksu, heyecanlı da.

Kendisini işine vermiş boyacı çocuk, Masadakiler de... Özenle yapıyor çocuk işini. Bir ayakkabıyı bitirmiş, başka bir ayakkabı boyuyor çocuk. Seviyorum bu çocuğu, nedenini bilmeden. İşini bitirip ayrılıyor oradan. Masalardaki işler bitmek bilmiyor.

— Kürt bunlar, - diyor avurtları çökmüş olanı, - yurdumuzu bölmeye çalışıyorlar.

Yanıtlıyor başka biri: «İşlerini bilir onlar.». Neden kızmışlar acaba diye kulak veriyorum konuşulanlara. Üçer lira almak istemiş çalışkan çocuk, ücret olarak herbir ayakkabı için.

— 12 Martta temizlemediler ki bunları...

Başım dönüyor, yıkılıyor sanki dünya üzerime.

— Bak bize karıştılar mı, diğer dernekler kapatılırken?...

Kulaklarım uğulduyor, duymuyorum hiçbir şey...

Garsonun omuzuma vurmasıyla geliyorum kendime. Soruyorlarmış «oyun oynar mı» diye dip masadakiler. Hayır anlamında başımla işaret veriyorum. Bir sigara uzatıyor kazançlı olan, diğerlerinden «üttüğü» Maltepeyi açarak.

— Yüz lira verdim, diyor masadakilerden biri, bir defa açamadan

— Yeni attım. Sağolasın.

Bazılarının ceplerinden görünüyor özenle katlanarak ceplerine soktukları günlük gazeteler. Uyutan, şovenizme çanak tutan gazeteler... Balyoz gibi bir şey iniyor kafama. Birden hatırlıyorum Çerkes olduğumu. Coşkulanıyorum, kulak kabartıyorum, hiç olmazsa dilim konuşuluyor mu diye. Ama boşa oluyor coşkum.

Sarhoş olmuş gibi ayrılıyorum «lokal» den. Yalpalıyorum ara - sıra, sızlıyor başım. «Gitmiyeceğim» diyorum kendi kendime, «gitmeyeceğim bir daha». Tekrar tekrar eleştiriyorum kendimi. Sonra da «ne verdin ki, ne bekliyorsun?». diyorum. Utanıyorum, toplumuna bir şey veremeyen aydın olmaktan.

çarpık milliyetçilik - 1

çureyko

Bugün yabancı topraklarda yaşayan tüm Çerkeslerin birleştikleri bir nokta vardır. O da şudur:

«YOK OLMAMAK»

— Doğrudur, aynen katılıyoruz.

«Bizi yok etmek isteyen her türlü düşün ve baskıya karşıyız.»

— Biz de karşıyız!

«Gelin, birlikte mücadele edelim.»

— Hayır veremeyiz.

«Niçin?»

— Ayrıldığımız bazı noktalar var.

«Nedir bunlar?»

— Yok olmamak için verilecek mücadelede ayrılıyoruz.

«Hiçbir ulusun varlığına, mevcut düzenine karşı değiliz. Hele kan birliğine dayanan ırk anlayışına asla taraftar değiliz.»

— Gel Nıbjeğu! Anlaştığımız noktaları yeniden tartışalım.

«Bir ulus bir başka ulusu nasıl yok eder?

— Eğitim ve öğretimini tek etnik sıfat altında sürdürerek, çeşitli yayın organlarıyla sözkonusu tek etnik grubun üstünlüğünü ve yüceliğini yayarak, en son olarak da türlü baskı araçlarıyla ve de tek ulusçu yasalar çıkararak.

— İçinde yaşadığımız toplumlarda bunlar kimin elindedir?

— Eğemen etnik grupların.

— O halde YOK OLMAYI hazırlayan neden, egemen etnik grupların çarpık milliyetçilik anlayışıdır.

— Buraya kadar anlaştık?

— Evet anlaştık.

— O halde meselenin diğer yüzüne geçelim.

— Çerkesler bundan, tam yüzonki yıl önce (nedenlerini yamçı'nın üçüncü sayısında «Çerkesler ne Türk, ne de Arap topraklarına Göç Etmemiştir» başlığı altında izaha çalışmıştık.) bugün yaşadığımız topraklara göç ettirildiler. Yerleştikleri topraklara ve oranın yerli halkına en candan bağlanarak en kritik günlerde dahi sadakatle hizmette bulundular. Ve bunda adeta yarıştılar. Örneğin: ARAP - İSRAİL savasında Ürdün ve Suriye'de yaşayan soydaşlarımızın kahramanlıklarını o günkü basından izledik. Çerkes Ethem - Çerkes Anzavur ikilisinin mücadelesini de yerli basından izlemek ve anlamak mümkün. Peki bunca hizmet ve fedakârlığın karşılığı nedir? Tek kelime ile - İHANET - dir. Hem de bir kişinin hatası ve günahı bir ulusun sıfatı olan ÇERKES sözcüğü ile bütünleştirilerek... Buraya kadar da anlaşamadığımız bir husus var mı?

— Yok. Tabii ki yok.

— Var, var Nıbjeğu... Sebap ne olursa olsun tarafların geçmişte işledikleri hataları kine dönüştürmek ve bunun kötü tohumlarını ekmek amaç değildir. Ancak, yerli basında yine dile dolanan Çerkeslere atılan iftiralar yetmiyormuş gibi sinema, tiyatro ve Tv. ekranlarında halkımızı aşağılayıcı yayınların gizli amacı gözden kaçmamaktadır. Ne acıdır ki karşı taraf bir ölüyü hortlatma gayret ve uğraşı içindedir.

— Doğru. Ben de seyrettim onları, hem de içim burkularak.

— O halde buraya kadar da anlaşamadığımız bir husus var mı?

— Şimdiye dek anlattıklarınızda yok.

— Peki YOK OLMAMAK için ne yapmalı?

Bunun tartışmasını Yamçı'nın gelecek sayısına bırakarak Metin And'ın «Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu» isimli bir kitaptan bir bölümü birlikte okuyalım:

«Ahmet Mithat Efendi'nin bu tiyatroda oynanan Çengi ve Çerkes Özdenleri saraya jurnal edilmiş ve yerleşmiş bir kanıya göre tiyatro bir gecede yıktırılmıştır. Ahmet efendi kendisi görmemiş olmakla birlikte Tiyatroyu Belediye çavuşları çevirmiş, dörtyüz kişi tiyatroyu yıkmıştır.

Gedikpaşa Tiyatrosunun yıktırılışı da basında yansımamıştı. Ancak yıktırılmaya yol açan Çengi ve Çerkes Özdenleri üzerinde yazılar çıkmıştı. Aslında yasaklanma daha çok Çerkes Özdenleri içindi.

Oynanışı önemli bir olay sayılmıştı. Buna karşı ortada Çerkeslerle ilgili bir hava esmekteydi: Birtakım kimselerin Çerkeslerin tarihi üzerinde yazılan bir kitap için para topladıkları polisçe öğrenilmiştir. Gazeteye - Bir Çerkes - İmzasıyla uzun bir mektup gönderilmiştir. Bütün bu haberler, yasaklamanın ve tiyatronun yıktırılmasının Çengi'den çok Çerkes Özdenleri ile ilgili olduğunu göstermektedir.»

— Ya Nıbjeğu, istibdattan Cumhuriyete ne yollar aldık ve köprülerin altından ne sular geçti.

KÜÇÜK HİKAYE

iki çocuk

hatko guşan

Frene bastı. Araba sarsılarak durdu. Siyah bont çantasını, güneş gözlüğünü, çikolata paketini aldı. Bunları sağ eline sığdırıp, sol eliyle gür sarı saçlarını düzeltti. Gözü gölgesine takıldı bir an. Yürüdü. 1.. 2.. 3.. 4.. asansör 7'de durdu. Çıktı asansörden on iki adım yürüdü. Cevizden daire kapısı önüne geldi. Yaldızlı adını okudu: Dr. Hazer DAĞLI. Zile hafifçe dokundu. Bekletilmedi. Kapı açıldı hemen.. Bir çift yeşille buluştu gözleri.. Çok kaliteli bir parfümü soludu. Gülümsedi. Yanağına bir öpücük kondu..

— Yoruldun mu hayatım..

— Biraz.

Ceketi, rugan ayakkabısı alındı. Terliklerini giydi. Antreden geçti. Sağa döndü. Yürüdü.. Salona girdi. Bir koltuğa gömüldü. Sigaralıktan bir sigara aldı, kristal muhafazalı masa çakmağıyla yaktı. Soluklandı. Arandı :

— Gupse'den hiç ses yok, Özlem'ciğim..

— Odasında Hazoş'cum..

Demeden, salon kapısı hışımla açıldı. Açık kumral saçlı, mavi-yeşil gözlü ve çok sıhhatli bir kız çocuğu daldı içeri..

— Babacığım, bana ne aldın..

— Gupsem, yavrum..

Çocuğunu kucağına oturttu, çikolatasını elleriyle yedirmeye başladı.

Duvarın en mutena yerinde, çok pahalı bir çerçeve içinde. büyük babası, kalpağı ve kamasıyla, ona bakıyordu..

★ ★

Uzakta.. Güneşin son ışınları sınır tellerinde son parıltıları meydana getiriyor, sapsarı saçlı zayıf bir kız çocuğu bayır aşağı var gücüyle koşuyordu. Saçları kordelasından kurtulmuş, soluk siyah önlüğüyle çok belirgin bir kontras teşkil ediyor, badi-badi koşusuna uygun dalgalanıyordu.. Küçücük ağzını açmış, küçük ciğerlerine oksijen yetiştirmeye çalışıyordu. Bembeyaz yüzü pembe-sarı bir hal almış, küçük alnında mikroskopik zerrecikler belirmeye başlamıştı. Koşuyor.. Koşuyordu. Zayıf ayakla-

rının sert zeminde meydana getirdiği ses, hızıyla hiç te orantılı değildi: Pıt-pıt-pıt.... Düzlüğe indi. Kumlu yola çıktı. Biraz koştu. Yol uzuyormuş gibi geldi. Sağa saptı. Sürülmüş yumuşak tarlaya girdi. Yolunu kısaltmak istiyordu. Küçük ayakları ıslak ve yumuşak toprağa dalıp-dalıp çıkıyordu. Kesilir gibi oldu. Düştü. Sağ eli havada, elindekini yere değdirmemeye çalışarak kalktı. Biraz soluklandı. Tekrar koşmaya başladı. Küçük tarlayı geçmiş, otlar üzerinde, akan dereye paralel koşuyordu. Küçük bir yokuşu çıktı. Asfalta bastı. Sağa döndü. Köprüden geçti. Hılanmaya çalışarak koşuyordu. Küçük bir köpek şakadan havladı ona ve bir müddet beraber koştu. Asfaltın önce ortasına, sonra soluna geçti. Sola saptı. Taşlık ve yokuş dar bir sokakta son gücünü kullanarak koşuyordu şimdi. Alnındaki terler boncuk-boncuk büyümüştü. Basık tahta bir sokak kapısını hızla itti.. Tavuklar kaçıştılar, serçeler hızla kayboldular

— NINAAAAYY...

Annesi onu heyecanla karşıladı. Güçlü kollarına aldı onu.. Küçük göğsu hızla inip-inip kalkıyordu. Karnesini elinde sımsıkı tutuyordu. Annesi sabırsızlıkla - ve Çerkesce - sordu :

— Nasıl, yavrum?..

Sevinçle okudu :

Matematik : Pek İyi

Fen Bilgisi : Pek İyi

Temizlik : Pek İyi

Sosyal Bilgiler : Pek İyi

Durdu. Solgun ve üzgün baktı karneye, çaresiz baktı..

Türkçe : Orta

Annesinin kucağından hemen kurtuldu. Tahta çantasını açtı. Çizgili defterinden bir yaprak kopardı ve açılır-kapanır küçük masada, Almanyada'ki babasıyla sevincini faylaştı.

ÇERKES DİLİ İLE İLGİLİ BAZI HUSUSLAR (1)

Türkçedeki «Çerkes» kelimesi farklı anlamlarda kullanılır. Fakat bu kelime genellikle esas vatanları Kafkasya'yı terketmiş olan Kuzey Doğu ve Kuzey - Batı Kafkas dillerini konuşan bir topluluk için ortak bir isim olarak kullanılmaktadır. Bu insanlar dil birliğine sahip olmamakla beraber davranış ve geleneklerinin birliği, onları çevrelerindeki insanlardan kesin olarak ayırır.

Biz burada Çerkes dilinden bahsederken, sadece batıdaki Adige ve doğudaki Kabardey dialektlerini kastediyoruz. Bu iki dialekt arasında çok sıkı bir ilgi mevcut olup; bunların tek bir lisan olarakmı, yoksa iki ayrı lisan olarak mı adlandırılması gerektiği halen terminolojinin de en önemli bir sorunudur.

Yine burada, Çerkeslerden bahsederken yukarıdaki iki dialektten birini ana dil olarak konuşan insanlar kastedilmektedir.

Türkiye'nin herhangi bir bölgesindeki Çerkeslerin gerçek sayılarının saptanmasındaki zorlukların başında Çerkeslerin Türkçeyi herkes kadar iyi konuşmaları nedeniyle, kendilerini Türk olarak kabul etmeleri, dillerini unutmuş, fakat eski gelenekleri, khabzeyi, muhafaza eden diğerlerinin de kendilerini çerkes saymaları gelmektedir. Özellikle bu ikinci gurup için biz «Türkleşmiş Çerkesler» deyimini uygun görüyoruz. Başka bir güçlük de Çerkesle, Türkleşmiş Çerkesler arasında kesin bir ayrım çizgisinin bulunmamasıdır. Bu iki guruptan ayrı olarak, hem dillerini hemde geleneklerini unutmuş üçüncü bir gurup vardır ki, bunlar tam anlamıyla «Çerkes asıllı Türkler» olarak adlandırılabilirler. Buraya kadar söylediklerimizin ışığı altında, Çerkeslerin sayılarını tesbit etmeye başlamadan önce elde edilecek sonuçların iyi bir şekilde değerlendiril-

---

1) Bu yazı Hollandalı Kafkasolog Mr RIx tarafından yazılmış olup Türkçeye Kımze Refik Özkan ve Açmız Nihat Özen tarafından aynen çevrilmiştir.

mesi için, öncelikle sayıma esas alacak kriterin ortaya konması gerektiği açıkça görülmektedir.

Kafkasya Dergisine (2) göre, Türkiye'de yaşadıkları bölgelerde Çerkeslerin ve Çerkes dilini konuşanların ne kadar oldukları aşağı yukarı bilinmektedir. Zaten Kafkasya hariç, diğer yerlerdeki Çerkeslere ait rakkamlar birer tahminden öteye gidememektedir. Türkiye'deki Çerkes sayısının, Sovyetler Birliğindeki Çerkes sayısından fazla olduğu kesindir. 1970 sayımına göre, Sovyetler Birliğinde 100 bini Adiğe olmak üzere toplam 350 bin Çerkes vardır. (3).

Sovyetler Birliğinde iki edebi Çerkes dili geliştirilmiştir. Bunlar K'emeguy diyalekti üzerine inşa edilmiş Adiğe ile kabardey diyalekti üzerine inşa edilmiş Kabardey dilleridir.

Her ne surette olursa olsun, herkes, Sovyetler Birliğindeki etnik azınlıkların; Amerikadaki Kızılderililerin, Fransadaki Bireton, İspanya'daki Baskların, Hollanda'daki Frigyanların durumlarından daha iyi durumda olduklarını kabul etmek zorundadır. Çünkü Adiğee ve Kabardeyce basında, radyoda ve ilk öğretimde kullanılmaktadır. Bu sayede diyalektlerin karışması, doğu ile batı diyalektlerinin ilerde tek bir diyalekt haline gelmesi işlemleri hızlanmaktadır.

Çerkesçe ile ilgili çalışmalar 19. yüzyılda başladığı halde, önemli sonuçlar ancak 1920 lerden sonra alınabilmiştir. Bu sahadaki en önemli araştırıcılardan biri hayatını bu konuya adamış olan Sovyet dil bilimcisi Prof. N. Yakovlev'dir. Prof Yakovlev, biri Adiğece diğeride Kabardey lisanlarına ait ayrıntılı iki gramer kitabının yazarıdır. Aynı yazarın Kabardeyce sözlük için toplanmış çok sayıda materyali ile Çerkes diyalektleri üzerine incelemeleri vardır.

Prof. Yakovlev, MARR'ın dil okulunda çalıştığı halde fikirlerinin sadece bir kısmı MARRİZM'den etkilenmiştir. Yakovlev'in rolü şimdiye kadar hakkıyla değerlendirilememiştir. Yakovlevle aynı çağda ve ondan sonra birçok dilciler de Çerkesçe üzerine çalışmışlardır.

---

2) Ankara'da Sayın İzzet Aydemir tarafından çıkarılan dergi (çevirenlerin notu)

3) Daha önce belirtildiği gibi yazar Çerkes olarak sadece Adiğeleri (Şapsığ, Abzeh, Kabardey vs.) almaktadır. (Çevirenlerin notu)

Bunların isimleri «Kafkas dilleri» isimli kitapta bulunabilir. Kitabın yazarı Moskova'dan Prof. Klimov'dur. Kafkasya dergisinde bu kitabın Almanca tercümesinden bahsedilmektedir. Bu eserde adı geçen dil bilimcilerinden bazıları, Kease, Kumahou, Rogave ve Sagirov'dur.

Şu anda Sovyet sınırları içinde Maykop, Krasnodar, Nalçık, Tiflis Moskova ve diğer bazı yerlerde Çerkes dili üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar çok yönlü olup, yeni gramerler, komple sözlükler ve Çerkesçenin özel problemleri ile ilgili bir çok makaleler kitaplar yayınlanmıştır. Bununla beraber çalışmalar halk edebiyatının derlenmesi ve yayınlanması üzerinde daha fazla yoğunlaştırılmaktadır. Nart efsanesinin 7 cilt halinde basılmasını buna örnek verebiliriz.

Türkiye'deki Çerkeslerin toplam sayıları ancak tahmin edilebilir. Bunun nedenleri daha önce belirtilmiştir. Sayıları ne kadar olursa olsun, gerçek olan şudur ki sürekli olarak azalmaktadırlar ve azalmaya devam edeceklerdir. Bu gidişin Türkiye'deki Çerkesleri kısa sürede yok edip etmeyeceğini kesin olarak kimse bilemez. Zira burada en önemli faktör halkın azalmaya karşı takınacağı davranıştır. Erime temayülünün Çerkeslerin bazıları tarafından üzüntü ile karşılanması normaldir. Ancak Lingustik azınlıklar, hakim bir dilin çoğunlukta olduğu bir ülkede yaşıyorlarsa yok olmaları kaçınılmazdır.

Türkiye'de konuşulan Çerkes diyalektleri sayılıdır. Ayrı diyalektleri konuşan guruplar köylerini terkettikten sonra bilhassa küçük kasabalarda birbirleri ile sıkı temas içerisine girdiklerinden bazı durumlarda diyalektler konuşulabilmektedir. Fakat ekseriya köylerde tek diyalekt konuşulduğundan, buralarda diyalektler belirgin olarak yaşamaktadır. Bir diyalektin, diğerinden daha iyi veya daha düzgün olduğu söylenemez. Zira diyalektler, dilin eski formlarını muhafaza eden unsurlardır.

Çerkesler kendi kültürlerine daima yakın bir ilgi göstermişlerdir. Türkiye'de faaliyetleri yüzeysel kalmakla beraber, bir hayli kültür derneği vardır. Buralarda yapılabilen, Çerkes halk oyunları ve müziginin işlenmesinden ibaret kalmaktadır. Bazı çerkesler kendi dilleri ile okuyup yazabilmektedirler. Yine bazı yaşlı kimseler, Arap alfabesi ile kendi dillerini yazabilmektedirler. Çerkeslerin kendi lisan ve kültürlerine olan ilgileri gittikçe artmaktadır.

Zira bu konuda istenen bazı şeylerin ergeç elde edileceğine inanılmaktadır. Böyle düşünenler muhafaza edilebilecek bazı değerlerin daha sonraki nesiller için gerekli olduğunu bilmekte ve bu yönde davranmaktadırlar.

Dilbilimcilerin Çerkesçe ile ilgilenmelerindeki hareket noktaları Çerkeslerin kendi duygusal hareket noktalarından şüphesiz farklıdır. Bütün doğal dillerde (Esperanto ve diğer suni dille hariç) prensipler birdir ve hepsi dilbilimi açısından aynı enterasanlıktadır. Bu açıdan, bazı dilcilerin kendilerini çerkes dillerine hasretmeleri son derece normaldir. Bütün diller eşittir derken şunu anlatmak istiyoruz; Doğal dillerin herbiri, onu konuşanların birbirleri ile anlaşmalarını tam olarak sağlayan dillerdir. Toplumun her üyesi bir diğeri ile aklına gelen her konuda düşüncelerini belirterek anlaşabilir. Dil bilimi, lisanı bir anlaşma aracı olarak kabul eder. Bu anlamda dilbilimcileri için İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Çerkesce vs. arasında fark yoktur.

Çerkesce üzerinde çalışan dilcilerin sayısı oldukça azdır. Bunun başlıca nedeni, yeryüzünde 4000 civarında dil konuşulması ve Çerkesçeninde bunlardan sadece biri olmasıdır. İkinci neden olarak, Çerkesçe gibi diller üzerinde çalışanlara gerekli fonları sağlıyacak kuruluşların ve enstitüleri kuracak üniversitelerin azlığını gösterebiliriz. Çerkesçe gibi diller derken, incelemeleri sadece bilimsel maksatlara hizmet olan ve doğrudan doğruya parasal kazanç getirmeyen diller kastedilmiştir. Her şeyi parayla değerlendiren insanoğlu için bu durum gayet normaldir.

Türkiye'de yaşayan her çerkes Türkçeyi, Sovyetlerde yaşayan her Çerkes Rusçayı bildiği halde, bu ülkelerde hiç kimse Çerkeslerle ilişki kurmak için Çerkesçeyi öğrenmeyi düşünmemektedir. Bunun ana sebebi, Çerkeslerin bu ülkelerdeki etkinliklerinin az olmasıdır. Dilciler ise, lisanların ekonomik yönüyle değil, fakat bilimsel yönüyle ilgilendiklerinden onlar için tüm lisanlar değerlidir.

Bilimin bir görevi de insanı davranışları ve başarıları yönünde tanımlamaktır. Lisan insan aklının şuursuz bir başarısıdır. Bu başarı her lisanda kendini gösterir. Dilciler değişik lisanları incelerken, insanların konuştuğu dillerin genel esaslarını formule edebilmektedirler. Deskriptifir dilbilimciler, değişik diller hakkındaki materyalleri bir araya getirirler, teknik dil bilimciler ise bu bilgileri yoğu-

rarak, genel esaslar çıkartırlar. Dilbilimcilerin çoğu çalışmalarını bu sahaların sadece biri üzerinde toplamışlardır.

Çerkesçe, dilcilere çok enterasan materyaller sağlamaktadır. Zira Çerkesçe bilinen Avrupa lisanlarından bir hayli farklıdır. Örneğin, sessiz harflerin fazlalığı, fiil çekimlerinin karışık olması gibi... Bununla Çerkesçenin diğer dillerden daha zor olduğunu anlatmak istemiyoruz. Bir çerkes çocuğu, eğer Çerkesçe konuşanlar arasında büyürse, İngiliz çocuğunun İngilizceyi, Türk çocuğunun Türkçeyi öğrendiği kolaylıkla çerkesceyi öğrenebilir.

Bununla beraber bir Alman, İngilizceyi Çerkesçeden daha kolay öğrenebilir. Bunun izahı şöyledir. Bütün lisanlar eşittirler. Sadece birbirlerinden az veya çok farklı olabilirler. Çerkesçe de Almancadan İngilizceye nazaran daha fazla farklıdır. Bu farklılığın diğer bir önemli nedeni de, ingilizce ile ilgili dağlar kadar yazının, gramer ve metin kitaplarının, sözlüklerin bulunmasıdır. Halbuki Çerkesceyi öğrenmek isteyen bir kimsenin evvela Rusçayı öğrenmesi gerekir çünkü metin kitabı olmamakla beraber, kendi dilini konuşan kimselere hitap eden Rusça izahlı az çok bilimsel gramerler mevcuttur. Fakat yine de, Çerkes olmayan birinin onu öğrenmesini sağlayacak detaylı bir eser yoktur.

Çerkesçenin şimdiki şeklini açıklamak, eski şekillerini ortaya çıkarmak için bir çok çalışmalar yapılmış olup bu çalışmaların büyük çoğunluğu Sovyetler Birliğinde yürütülmüştür. Türkiye'deki çalışmaların çoğu, Fransız Profösörü Dümezil tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalar halen Dûmezil'in bir talebesi tarafından devam ettirilmekte. dir. Özellikle bu sonuncusunun çalışmaları, Türkiye'de konuşulan Kafkas dillerinin mevcut durumlarının belirlenmesi ve bu durumun daha sonraki nesillere aktarılması ile ilgilidir. Yabancı dilcilerin Çerkesçe üzerinde çalışma arzuları, kendilerine gösterilen misafirperverliğin ve yardımın çok yüksek olması nedeniyle günden güne artmaktadır.

Çerkesler arasında, çerkes gelenek ve görenekleri ile tarihi üzerinde çalışan kimseler vardır. Bunlar, Çerkesçenin şu andaki durumunun korunabilmesi için de çaba sarfedebilirler. Örneğin, her ne kadar içlerindeki dilci sayısı az ise de kırsal alanlara kadar inen geniş kapsamlı çalışmalar yapabilirler ve bunu mutlaka yapmalıdırlar.

Dil sadece halkın pratik bir anlaşma vasıtası olmakla kalmaz, geleneklerin ve efsanelerin şekillenmelerini, nesilden aktarılmalarını sağlar. Masal ve efsanelerin en güzel şekilleri, yaratıldıkları orjinal dildeki söylenişleridir. Bu nedenle sadece dilin kendisi ile ilgili materyalleri değil, halkın orjinal şekliyle hatırlıyabildiği efsane ve masalları da derlemek ve kayda geçmek gerekir. Özellikle yaşlılar Nartlar, ağıtlar ve geleneklerle ilgili eski hikayeleri bilmektedirler. Bunlara neler bildiklerini sormak ve kaydetmek mümkündür. Bununla beraber, bunların yazıya geçirilmeleri oldukça güçtür. Teybe kaydedilen şeylerin anlaşılmasında bazı güçlükler doğabileceği için, yazıya geçirme işi, anlatanın yardımı ile yapılmalıdır. Anlatıcı ile derleyicinin aynı diyalekti konuşmaları ve derleyicinin o diyalektin alfabesini bilmesi işi kolaylaştırır. Yazıya, anlatanla ilgili bilgiler de eklenmelidir. Örneğin, ne zaman ve nerede doğduğu, nerede yaşadığı, kendine göre kendi diyalektinin ne olduğu, anne ve babasının diyalekleri, Çerkesçe okuyup yazma bilip bilmediği ilave edilmelidir. Konuşmacı ve derleyici hakkındaki bilgilerle, teybe kayd edilmiş veya yazıya geçirilmiş materyal bir arada olursa ancak o zaman Çerkes dili, kültürü ve tarihi hakkındaki geçerli bilgiler sağlanmış olur.

Dil bir halkın tarihini incelemek için zorunlu olan bir araçtır. Çünkü dil, halkın atalarının aynı olduğunu, bu ataların birbirleri ile temasta bulunarak, yaşadıkları yerlerde, belirli hudutlar dahilinde, genişliyerek kültür birliğine ulaştıklarını gösterir. Bu bakımdan sadece köy, dağ, nehir ve göllerin isimlerini değil, küçük tepelerin kayaların, küçük yerleşme yerlerinin dahi kaydedilmesi gerekir. Eski Çerkes isimleri de unutulmadan bir an önce not edilmelidir. Özellikle eski eşyalar (Sepet, aletler, silahlar vb.) eski ürünler (besin maddeleri, giysiler, barınaklar, buluşlar vb.) eski geleneklerle ilgili hususlar (evlilik, doğum, ölü, eğitim, kırsal çalışma, avcılık balıkçılık, vb.) yazılmalıdır. Aynı şekilde hayvan isimleri, yaşadıkları yerlerle birlikte yazıya geçirilmelidir.

Benzer olan şeylerin isimleri aynı olabileceği gibi farklı diyalektlerde başka olabilir. Farklı diyalektlerde aynı olan kelimelerin ses bakımından değişik olabileceği gözönünde bulundurulmak ve kulağa değişik gelen iki ke-

lime, aslında aynı kelime olsalar dahi yazıya farklı geçirilmelidir.

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde bir Deskriptif Diller ve Kafkasoloji bölümü kurulmuştur. Burada Çerkesçe, Abhazca ve Gürgüce öğretilmektedir. Araştırmalar çalışmalarını Çerkezce, Abhazca, Abazince diyalektlerine ait materyallerin toplanması ve detaylı bir Abhazca - İngilizce sözlük hazırlanması, Şabsığ diyalekti ile ilgili olarak toplanan materyallerin basımı üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Projenin amacı, Sovyetler Birliği ve Fransadaki şimdiye kadar basılmış materyallerle, araştırmacıların kendileri tarafından toplanmış materyallere dayanarak eski Çerkes ve abaza dillerini yeniden inşa etmektir.

Abazin dilleri sırasıyla Çerkes ve Abhazya - Abeziyan diyalektlerinden oluşmuştur. Sovyetler Birliğinde yapılan çalışmalarda bu eski dillerin tekrar ortaya çıkarılması üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Fakat bu dillerin yeniden inşası ile ilgili çalışmalar yüzeysel ve teorik olmaktadır. Proto - Çerkes ve Proto - Abhaza - Abezian dillerinin esaslarının yeniden kurulması, bu eski diller hakkında tam ve güvenilir bilgiler elde edildikten sonra mümkün olacak ve bu iş Wubuh çaya, oradan da Kuzeybatı Kafkasça (ki biz buna Nart lisanı diyoruz) için lüzumlu materyali oluşturacak ve bu diller eldeki materyaller üzerinde yeniden inşa edilecektir. Wubuhça ile ilgili olarak Dümezil tarafından Paris'te bastırılan eserler, sadece Wubuhlar için değil, Dume'zil için de bir şeref abidesidir.

Kafkas dillerinin değişik guruplar arasındaki ilişkilere ait gerçek bir çalışma, ancak Nart lisanının yeniden inşası gerçekleştirildiğinde mümkün olabilir. Fakat bu konuda toplanan bilgilerin değerlendirilmesinin ne zaman gerçekleştirilebileceğini şimdiden söylemek imkansızdır.

Buraya kadar belirtilen hususların küçük bir araştırıcı gurubu tarafından gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Bu yüzden değişik ülkelerdeki araştırıcıların ortak çalışmaları gereklidir. Çerkesler, Abazinler ve Abhazlar tarafından derlenmiş, basılmış veya basılmamış bütün materyaller bu iş için gerekli olacaktır. Bu tip çalışmayla ilgilenecek veya katkıda bulunmak isteyecekler aşağıdaki adrese başvurabilirler: Postbus 2132. Leiden, Holland.

koşbay pşımaf

kheseyho e.

Koşbay Pşımaf 1936 yılında bugün Adığey Özerk Bölgesi sınırları içerisinde bulunan Ademıye köyünde doğdu. İlköğrenimini köyde tamamladıktan sonra Adığe Pedagoji Enstitüsüne devam etti. Enstitüde okuduğu yıllarda şiir ve öykü yazmaya başladı. Yazarlığı okul sonrası da devam etti. En seçkin öyküleri Adığe Özerk Bölgesinin en güçlü edebiyat ve sanat dergisi olan Zekhoşnığ (kardeşlik) dergisinde yayınlandı. Şu anda Adığey'de yayınlanan bir bölge gazetesinde çalışmaktadır.

Koşbay Pşımaf 2. Dünya savaşı sonrası daha da güçlenen çağdaş Adığe edebiyatının önde gelen simalarındandır. Özellikle öykü dalında başarılı eserler vermiştir. Gazetelerde yayınlanan öykülerinin yanısıra, en seçkin öykülerini Setenay (1) adlı bir kitapta topladı.

Koşbay Pşımaf öykülerinde daha çok genç kuşağın güncel yaşantılarını, sorunlarını konu olarak işlemekte, sorunlarına sağlıklı çözüm yolları getirmektedir. En güzel öykülerinden olan «Setenay» da, kökü ilkokul çağlarına kadar uzanan enstitülü iki gencin aralarındaki sevinin nasıl gelişip güçlendiği anlatılmakta. Aralarındaki sevi bağlarının bazen birden kopuvermesi ve bu nedenle birbirlerini suçlamalarının gerçek nedeni olarak olaylara salt duygusal açıdan yaklaştıklarını belirtiyor ve şöyle bitiriyor öyküyü :»

Devamı Sayfa 45 de

HİKAYE

SETENAY

Çerkesçesi : Koşbay Pşımaf
Çeviren : Kheseyko E.

Yazın son günlerindeydi. Setenay'la hergün parka gider, büyük meşe ağacının altında imtihanlarımıza hazırlanırdık. İlk işimiz battaniyeyi yeşil çimenlerin üzerine sermek olurdu. Yanımızda kitaplar, defterler, teksir notları... O denli mutluyduk ki öğrenci olduğumuzu unuturduk çoğu kez.

Setenay insanı ilk anda kendine çekebilen, oldukça zeki, sempatik bir kız. Konuşmalarını sürekli dinlesen dahi bıkmıyorsun. Konuşması, sesi o denli güzel. Gözlerinden aydınlık parlıyor, sürekli gülümser gibi...

Benim Setenay kadar övülecek yanım yok. Fakat şu kadarını belirteyim ki; fazlaca konuşmam. Kim ne söylerse dinlerim. Söyleneni değerlendiririm. Gün boyunca kafamı kaldırmadan okumam Setenay'ın pek hoşuna giderdi. Arkadaşlığımızın nedeni de bu olmalıydı sanırım.

Nedenini bilmiyorum bugün güçlükle birkaç sayfa okuyabildik. Setenay önceleri hiç de bugünkü gibi değildi. Okuduğumu bir türlü anlamıyordu. Dersten çok elindeki kırmızı gülle ilgileniyordu. Evet ben de öyleydim. Elimdeki kitabın sayfalarında göz gezdirerek çevirmekten öteye yaptığım bir şey yoktu. İmtihana iki gün kaldığını unutarak, kafamdaki bir yığın düşünceyle uğraşıyordum. Başımı kaldırıp bakınca, yemyeşil tepelerin beni çağırdığını, kümelenmiş serçelerin benim için şarkılar söylediğini sanıyordum. İçimden bu güzelim doğaya şiirler yazmak geliyordu. O küçücük kafamda gizli gizli birçok düşünceler dolaşıyordu. Hep böyle düşüncelere dalarım ben. Fakat hiçbir şey söylemem kimseye, susarım hep. Öyle ya şu andaki düşüncelerimi kime söyleyebilirim? Birdenbire insanla doğanın bir bütün olduğunu, birbirlerini tamamladığını düşündüm. Bunu birilerine söylemek mi, gülerler adama. Ama Setenay gülmez, hemen kavrar konuyu.

Serin ve tatlı akşam rüzgarı yavaş yavaş esmeye başlayınca, Setenay'la yerimizden kalktık. Çalışamadığımıza hiç de üzülmeden, havadan - sudan sözederek, farkında olmadan köprünün başına dek geldik. Nasıl olduğunu anlayamadan o güzel, ateş gibi parlayan gözleriyle anlamlı anlamlı yüzüme baktı ve şöyle dedi :

— Hep yalnız görüyorum seni ,kızlarla dargın mısın?

Hiç de beklemediğim bu soru karşısında şaşırdım kaldım. Bu soruyu niçin sorduğunu, vereceğim cevabı da düşünmeden yerimde dikildim kaldım. Doğru, tatlı akşam serinliğinde esen rüzgarın Setenay'ı öyle konuşturması doğaldı. Fakat ağzımı kapamıştı benim Setenay.

Ne söylediğimi bilmeden ,çocukça, onun o sorusuna karşılık, hemen aklıma şu geldi :

— Peki Setenay, ya sen, senin için tüm delikanlılar aynı mı!

Doğrusunu isterseniz inandırıcı bir cevap verebileceğine pek inanmıyordum. Kızların bir huyları vardır, sanki dün doğmuş gibicesine bebek rolüne girerler. Setenay'ı da öyle sandım. Fakat hiç de düşündüğüm gibi olmadı. Bakıyordum vereceği cevabı merak ederek. Setenay'ın güzel gözleri daha da güzelleşmişti. Kalbinden gelen gizil haber yüzünde belirdi. Yanakları köz gibi kızardı. Sanki birisi gelip anlatacağı konuya engel olacakmışcasına acele ederek söze başladı.

Sorum hiç hoşuna gitmedi. Utandın. Hemen yüzün kızardı. Sen nasıl anlarsan anla beni, fakat ben sevdiğimden dolayı utanmıyorum. Gizlemiyorum aramızda geçenleri. Sen de tanıyorsun onu. Geçenlerde gelince beraber gördüm sizi. Senden epeyce söz etti. Komşu olurmuşsunuz köyde. Fakat ben anımsamıyorum sizi. Biz de köyünüzde kaldık bir ara. Ben Asker'i tanırdım sadece. Babam öğretmen olarak atanmıştı köyünüze, Asker'lerle komşu oturuyorduk. Şimdi bile hayret ediyorum, kızlarla arkadaşlık kurmayıp, hep askerle beraber olduğuma. Okula beraber giderdik, beraber oynardık, balık tutmaya Asker beni de götürürdü. Kaç kez küserdik birbirimize? Oynarken birbirimize kızıp kavga ederdik. Asker saçlarımdan yakalar, ben tırnaklarımla yüzünü gözünü kanatarak, ağlaşıp dururken annelerimiz gelir, alır götürürlerdi bizi. Bi-

zim için onlar da kötü söylerlerdi birbirlerine. Dördüncü sınıfı bitirmiştim henüz. Babam, başka bir okula atanınca köyden ayrıldık. Asker'i orada bırakmam beni ne denli etkilemişti! Sözümün ne anlama gelebileceğini hiç de düşünmeden, «Asker'i de götürelim baba» - diye yalvarınca güldü babam. Oturup ağlamıştım. Şimdi bile unutamıyorum o anı.

Aradan birkaç yıl geçti. Okulu bitirdim. Sınıf arkadaşlarım tümden kolhoza gidiyorlardı. Annem isteksiz olduğu halde ben de onlara katıldım. Saklamaya gerek yok, kızgın güneşin altında, kararmış yüzümü, çatlamış dudaklarımı görünce pişman olurdum. Fakat çalışmaya başlayınca herşeyi unuturdum. İşten sonra sınıfça salonda bir düğün yapmadan dağılmıyorduk. Wuc oyunundan sonra benim kadar şanslı ve mutlu insanın dünyada olamayacağını düşünürdüm. Beraberce şarkılar mırıldanarak, delikanlılar eve kadar getirirlerdi beni.

İki yılım böyle geçti. Üçüncü yılın başında imtihanları vermeye Maykop'a gittim. Ne tuhaf değil mi, insan olsun, yer, iş olsun bir alıştımı her şeyiyle bağlanıyor insan. Yola çıkacağım gün sabahın çok erken saatlerinde uyandım. Mısır tarlasına gittim hemen. Baştan aşağı şöyle bir süzdüm, dolgun koçanlı mısırları görünce bir tuhaf oldum. Gözlerim yaşardı. Mısır yapraklarının üzerinde tıpkı gözyaşlarım gibi titriyordu çiğ taneleri...

İlk imtıhanımı vermiş, çıkıyordum salondan, tam kapının ağzında Asker'le yüzyüze geldim. Evet Asker'di o. Birkaç yıldır görmediğim halde ilk bakışta tanıdım Asker'i. Pek değişmemişti. Değişen tek yanı gür siyah saçlarını arkaya taramış olmasıydı. Gözleri hiç de değişmemiş. Siyah, iri gözleri tıpkı çocukluğunda olduğu gibi. Kaşları, dudakları hep aynı.

Pek tanıyamamışçasına sordu.

— Yanılmıyorsam, Setenay, öyle mi?... - kızardı biraz.

— Evet, Asker, Setenay. Biraz güç tanıdın değil mi? Gülümsiyerek elimi uzattım.

Bu davranışım Asker'in pek hoşuna gitti. Fakat yanından ayrılınca ne diyeceğini bilemeden arkamdan baktı kaldı.

Ben de enstitüye girdim. Asker üçüncü sınıfta idi. Farkında olmadan sürekli karşılaşırdık. Küçüklük anılarımızı anımsar, gülerdik. Vakit böylece geçer ayrılırdık. Bilmiyenler sözlü olduğumuzu sanırlardı. Arkamızdan epey dedi - kodular işitirdim, aldırmazdım o tür şeylere.

Enstitüde ilk yılın sonralarına doğru farkında olmayarak Asker'e tutulduğumu hissetmeye başladım. Bir gün görmesem duramazdım, sınıftan çıkar çıkmaz koridorda sağa - sola bakınır, arardım onu.

Akşam okulumuzun kuruluş yıldönümü nedeniyle salonda toplandık. Enstitünün her yanı renkli ışıklarla donatılmıştı. Salonu o denli güzel süslemiştik ki, içeri girince çıkmak istemiyordu insan. Renkli ışıkların altında kızlarımız renk renk çiçekler gibiydi. Hangisine bakacağını şaşırıyordu insan. Oynayanlara bakıp Denef'i görmeyince hemen aşağıya koştum. Kendi halimde dolaşmaya başladım. O ara Asker kapıdan göründü. Durakladım biraz. Gülümseyerek yanıma doğru yaklaşıp yarım kalan konuşmasını tamamlar gibi söze başladı. Konuşmaya devam ederek arka kapıdan çıkıp bahçedeki elma ağacının altındaki kanapeye oturduk.

Yüzüme bakmadan başını yere eğerek sözü değiştirdi. Gözlerimi ayırmadan kendisine baktığımı farkedince biraz gizli - kapaklı ve konunun ta uzaklarından başlayarak konuşmaya başladı. Anlayışsız biri değildim elbet, anlıyordum onun söylemek istediklerini. Fakat Asker'in ağzından benim sonsuza dek dinlemek istediklerim yoktu Bulamazdı da, bulsa bile boğazına takılan bir kılçık gibi kalır, ne yutabilir ne de çıkarabilirdi. Ne yalan söyleyim, o ana çok sinirlendim. Kendimi zor tuttum. Şöyle oturaklı bir laf söyleyeyim, erkek olduğunu, şapka giyerek gezip dolaştığını bir hatırlatayım diye kaç kez niyetlendim. Ama hiç bir şey söylemedim, hemen yerimden kalkıp öfkeli - öfkeli yürümeye başladım. Asker yavaşça arkamdan «seni götüreyim» diye seslendi. Fakat geri dönüp bakmak bir yana kırılan onurumun verdiği hırsla daha hızlı yürüyordum, yürümek de ne kelime koşuyordum adeta. Karanlık iyice basmıştı. Kapkara bulutlar kaplamıştı gökyüzünü. Asfalt yolda uçan bir araba gibi gürledi şimşek, çakıp geçti uzaklardan. Yürüdüğüm yer deremiydi, tepemiydi artık farketmiyordum. Yol aldıkça evimiz sanki benden uzaklaşıyor gibiydi. Eve ulaşamadan yağ-

mura yakalanıp epeyce ıslandım. Yağmur devam ediyor, çakan şimşek de ara sıra pencereden evi aydınlatıyordu. Yatağıma yattım. Bir türlü uyku tutmuyordu gözüme. Enstitü bahçesinde bıraktığımı düşünüyor, o anki davranışımı da pek beğenmiyordum.

Yağan yağmurun sesini dinlerken derin düşüncelere daldım. Asker'i bir kenara iten Denef vardı karşımda şimdi. Elma yanakları kıpkırmızı kızarmış, kısacık parmaklarını sanki gözüme sokacakmış gibi sallayarak akıl veriyordu kız arkadaşım: «Düşünsene Setenay. Nasıl yakıştırabiliyorsun kendine Asker'i. Yakışıklı değil, uyuşuğun teki. İlla da bir olumlu yan bulmaya kalkarsak yalnızca çok çalışkanlığından sözedebiliriz. Sen şöyle bir görsene kendini aynada. Ne denli güzel bir kız olduğunun farkında değil misin? Senin gibi doğmalıydım ben. Nasıl deli ederdim erkeklerin tümünü.

Denef'in konuşması kafamı kurcaladı. Sürekli böyle konuştuğu için beni etkileyebileceğinden korktum. Kendi kendime Asker'in özelliklerini düşünmeye başladım. Yakışıklı değil demesine akıl erdiremediğim Asker'i gözümün önüne getirdim. Yüzüme bakıyor, inceliyorum. Denef'in doğru görebildiği tek şey Asker'in pasif olmasıydı. Uyuşukmuş, pasifmiş ne önemi var bunların.

Bu düşünceler arasında tatlı bir uykuya daldım. Rüyamda Askerle beraberdim. Onun hoşuna gitmek ister gibiydim. Sabahleyin hayli sevinçli uyandım. Gördüğüm rüyanın etkisiyle hafifçe şarkılar mırıldanarak evi güzel bir temizledim. Biraz da çamaşır yıkadım. Akşam üzeri caddede, parkta dolaştım. Gidebileceği her yeri gezdim, fakat Asker yoktu.

Birkaç gün görüşmedik. Ogün Asker'lerin sınav günüydü. Ben de evde oturuyordum. İşlediğim hatayı kavramış, bunun ezikliği içerisindeydim. Pekale biliyordum Asker'in sınavı başaramayacağını... Bunun tek bir suçlusu vardı, o da bendim. Günboyu beraber olur, geceleri konuşmadık konu bırakmazdık ama yine de ikimizi ilgilendiren, arzu ettiğimiz asıl konulara bir türlü giremezdik. Öylesi konulardan ikimiz de sanki ateşten korkar gibi kaçardık. Ben hep Asker'i pek istemiyorum da yanıma geldiği için çaresiz ilgileniyor gibi bir tavır içindeydim. Biz kızların yanlış bir davranışı bu.. Eğer bir delikanlıyı

sevmişsek onun da bizi sevdiğini iyice anlamışsak tamamdır artık kalbimize taş basar, çırpınıp çatlasa da kendimizi ele vermeyiz. Bizden hoşlanmadığını anladığımız an türlü türlü rollere girişmekten de kendimizi alamayız. Günde birkaç kez karşısına çıkıveririz, haberler salarız, mektuplar yazarız. Bir yolunu bulup konuşabilmişsek, hele hele bir de içtenlikli, sıcak birbakışla bakmışsa deliler gibi sürekli güler dururuz ama neden güldüğümüzü kendimiz de bilmeyiz.
kıp Asker'in yanına gittiğimi anımsadıkça daha çok mutlu oluyorum.

Bana da öyle oldu. Asker'in beni sevdiğini bildiğim için aldırmıyordum. Onun istediği cevabı vermeyeceğimden tüm umutlarını yıkacağımdan korktuğu için bir türlü açılamazdı. Benim gerçek düşüncemi anlamadan, gerekse başka düşüncelere dalıp kendi kendine ince hesaplar yaparken okulundan da olmuştu. Bu kadar olup bittiden sonra onun imtihanını veremeyeceğini düşünmeliydim.

Okuduğumu da anlamıyor, oraya - buraya dönüp duruyordum. Rüzgar gibi kapıyı açıp Sime içeri daldı. Korkuyla irkildim. Sime Asker'lerin sınıfındaydı. Üzülerek, güçlükle nefes alarak konuşmaya başladı.

— Setenay! Biliyor musun ne oldu? Asker... Asker köye dönmek için hazırlanıyor, imtihanı başaramadı. Bitkin bir halde imtihandan çıkıp bizimle de konuşmadan yatakhaneye doğru yürüdü gitti. Yanına uğramıştım. Elbiselerini bavuluna yerleştiriyordu.

Rahat bırak beni Sime, artık burada kalamam, okumak da istemiyorum, dedi bana.

— Öyle olacağını biliyordum ben, diyerek sözünü kestim Sime'nin. Tüm gücünü, gücümü herşiyimi kaybetmiş, sandalyede yığılmış kalmıştım. Kulağımdan çıkmıyordu Sime'nin dedikleri... «Asker dönmeye hazırlanıyor, dönecek.»

Ayağa kalktım. Üzüntüyle Sime'nin yüzüne bakıp bir şey demeden evde bırakıp hızla dışarı çıktım. Koşarak yatakhaneye girdim. Tam o sırada elinde bavuluyla Asker'i gördüm. Kapıyı kapatıp, bitkin biktin, kapıya yaslandım. İyice yorulmuştum. Söz söyleyecek gücüm kalmamıştı. Asker elindeki bavulu yere düşürmüştü. Gördüğü sahnenin hayal mi, gerçek mi olduğunu bilmeden dura-

kalmıştı. Artık yapılacak dedi - kodulara aldırmıyordum. «Oğlanın ayağına kadar gitti, utanmak, sıkılmak nedir bilmiyor, kendi değerini düşürüyor» diyecek olanlara da aldırdığım yoktu. Sevdiğim insanın yanına gelmiştim. Beni buraya sevinin kanatları getirmişti.

... Şimdi ... sen de biliyorsun, Asker fabrikada çalışıyor. Sürekli yazışıyoruz. O gün her şeyi bir yana bıra-

Setenay öyküsünü tamamladı. Hiçbirşey söylemeden anlattıklarını dinlemediğimi sanıyor olmalı dedirtircesine - bir müddet gökyüzüne baktı durdu. Pırıl pırıl sevisi, imrenilecek, tatlı anıları beni de duygulandırdı. Ve ap ak yüzünü seyrederken şöyle düşündüm: «Evet, sevinin zararı da olur kimi zaman, kimi zaman tükezletir de... Ama aklın aklın önderliğindeki sevi ne yücedir, ve ne de gereklidir insanlara!...»

Setenay yeni bir şeyi anımsayarak birden sevinçle gülümsedi ve gökyüzündeki en parlak yıldızı parmağıyla işaret ederek gösterdi :

— İşte, şu parlak yıldız, benimki, sen hangisini seçtin?

— Ben seçmedim daha Setenay, diye yanıtladım kızı.

сызэрэчъэгъагъэм сыгу къэкIыжь къэс сыкIэгушIу-жьы...

* * *

Сэтэнай икъэбар къыухыгъ. Зи ымыIоу, къыIотагъэм семыдэIущтыгъэу къыщэхъуба сигъаIоу, уашъом дэплъыеу тIэкIурэ щытыгъ. ШIулъэгъу къабзэу ышIыгъэм, гонэс хъопсапIэу иIэхэм сэри сыгу къагъэбырысырыгъэу пшъэшъэ дахэм ынэгу ихыгъэ сыкIаплъэзэ сегупшысэщтыгъэ: «Ары, шIулъэгъум иягъи къыокIыщт, уигъэлъэпэощт ыкIи. Ау акъылыр зыкIыгъу шIулъэгъур сыдэу даха, сыдэуи ар цIыфым ищыкIагъа!»

Сэтэнай зыгорэ ыгу къэкIыжьи, къэгушIуагъ, уашъом анахь къижъыукIырэ жъуагъом Iапэ фишIыгъ:

— Муары, мо жъогъо нэфышхор ары сэсыер. Тара о къахэпхыгъэр?

— Сэ джыри зи къахэсхыгъэп, Сэтэнай, — естыжьыгъ джэуап пшъашъэм.

Setenay öyküsünür alındiğı aynı adlı Kitabın 86. Sayısı

yayınlarda biz

«Kafkasyadan yeni gelmiş sandığım sahte Çerkes Türke tekrar baktım.

— Acaba akrabaları içinde Çerkes filan yokmu?. Arkadaşım :

— Yok bu yahu diye elini taş masaya vurdu, halis muhlis Türk, diyorum.

Hâlâ bir kelime Çerkesçe bilmez. Sınıf arkadaşlarının Karamürselden getirdiği Çerkes kayışında sanki bir tılsım vardı. O andan itibaren Çerkeslik sevdasına düştü.»

Harem adlı kitabın «Bir Kayışın Tesiri» adlı hikâyesinde Ömer Seyfetin'in anlattıkları; Çerkeslerin vatansız olduklarını, ayrı bir millet olmadıklarını iddia edenlerle, Çerkesliğinden utananlara yeterde artar bile......

— Ya ne olacağım?

— Türk...

— Sen mi Türk?

— Evet sen...

— Mümkün değil. Ölürümde Türk olmam vahşiliği kabul etmem.

— Türkler vahşi değildir. Asıl vahşi, hırsız ve korsan olan İtalyanlardır.

— Hayır Türklerdir.

....

— Oh Kenan, on senelik hayatımızı birden unutuyorsun. Birleşirken şartlarımız ne idi? Sen tamamiyle bir Avrupalı idin.

....

— Çocuğumuda beraber götürürüm, burada bırakamam.

— Primo yanlız senin çocuğun değildir. Senin onda ne kadar hakkın varsa benimde o kadar belki daha ziyade hakım var.

....

Primo buraya gel.

....

— Yavrum, biliyorsun ya, şimdi muharebe var. Annenle biz bütün bütüne ayrılıyoruz. Sen benimle beraber burada kalmak, Türk olmakmı istersin? Yoksa annenle İtalyaya gidip İtalyan olmakmı?»

Ömer Seyfettin'in Bomba adlı kitabının «Primo Türk Çocuğu» adlı hikâyesinden alınan yukardaki pasajları okudunuz. Anneniz veya babanız Çerkes olsaydı ve sizde Primo yerinde olsaydınız ne cevap verebilirdiniz?......

* * *

Bir Ermeni Gencinin Hatıraları adlı hikâyesinde;
«Enseme tatlı bir sıcaklığın dokunduğunu duyuyorum. Başımı çevirdim, Hayganoş.. Sevgili, Muazzez, Melek zevcem. Omuzumdan ne yazdığıma bakıyor, soruyor :

— Ne O? Muharrirlikmi?

— Eski hatıralarımı yazıyorum.

Cevap vermiyor. Büyük, mahzun gözlerini gözlerime dikiyor. Öyle duruyor. Bakışında o kadar güzel, o kadar hassas bir durgunluk varki.. Soruyorum :

— Neye öyle bakıyorsun?

Cevap vermiyor. Sanki ağlayacak.. Kalbim çarpmaya başlıyor. Acaba kıskançlık vehmimi? Fakat mümkün değil. Sağ gözünün uzun kirpiklerinde büyücek bir inci parlamaya başlıyor...
Hıçkırıyor :

— Niçin Türkçe yazıyorsun, Ermenice fenamı, âdimi? diyor. Oh, necip kadın. Anasının lisanını seven büyük kadın. Türkçeyi kıskanıyor anlıyorum.» diyen Ömer Seyfetin şüphesiz Türk dilini güçlendirmeyi amaçlıyordu.

«Milli bir edebiyat vücuda getirmek için, milli bir lisan ister» vecizesinde Çerkes asıllı aynı Ömer Seyfettin Çerkesçeyi ve Çerkesleri düşünmüşmüydü?...

RESİM SANATINDAKİ YERİMİZ

faruk cimok

Resim sanatına yanlızca «estetik bir zevk uyandırma» amacıyla yapılan bir şey olarak bakılması zamanla bu sanatın toplumdan kopmasına, birtakım bireysel çalışmaların ötesine geçmemesine neden olur. Bu özellik birçok toplumda olduğu gibi bizde de göze çarpmaktadır.

Sanat eserinin estetik bir zevk uyandırması gerektiği şüphe götürmez bir gerçektir. Estetik zevk uyandırma amacını bir yana iterse sanat eserinin belgesel bir eserden farkı kalmaz. Resim seyircisinin daha önce belirlenmiş dünya yaşantısını bir üst düzeye çıkarmak için yapıldığını kabullendiğimizde «estetik zevk uyandırma» formülünü ikinci plana koymuş olmuyormuyuz!.. Böylelikle resmin «estetik zevk uyandırması» yanında bir ideolojiye hizmet etmesi gerek ki kurtulmaya yönelmiş toplumsal tabakaların dileklerini anlatan yeni bir sanat oluşsun.

Resimin de her sanat gibi kendine özgü bir dili olduğu, insanları etkileyebileceği, kişiliklerinden başka dünyaya bakış açılarını zenginleştirebileceği, insanların etrafta olup bitenleri daha iyi anlamalarına yardım edebileceği kabul edildiğinde resmin bir sanat olarak asıl önemi ortaya çıkar. Bu anlamla resim sanatı bir topluluğun yürüteceği savaşta yardımcıdır.

Eskiye dönerek bugüne kadar ortaya koyulan eserlere bakalım. Bunların özünü kıvrak, devirgen (dinamik) yapıya sahip ovaller ve uzun şeritlerden kurulu motifler meydana getirmektedir. Motiflerin değişik yapıya sahip eşyalar üzerine işlenmesiyle zirveye çıkan korkunç göznuru ve emek yaratıcı güçle bütünleşip büyük bir olgunluk kazanmıştır. Bunların en iyi örneklerini kılıç ve kamalarda at eğerlerinde ve yatak odası takımlarına kadar kullanılan tüm eşyalarda görebiliriz.

Kendi kültür ve geleneğimizden kaynaklanarak yeni bir sanat yaratma durumundayız. Yaratacağımız sanat toplumcu bir sanat olmalı. Böylesi olaylara bakış açısını, yöntemini ve ideolojisini belirleyip mücadelede başarıya ulaşması kaçınılmaz kılacaktır.

bir gün gelir... muhaceret şiirleri

GECEYARISI TELEKSLERİ

Yıldızlar eskidirler
bastırdımı ay karanlık
söylemeye ne gerek
onlar bizi bilirler

maniple hazır, makina kuruldu
alo, üç nokta iki çizgı
İstanbul dinliyor
«Çarşamba» da Bekir vuruldu
üç çocuğu vardı Çerkesti
vuran bilinmiyor.
Muhtemelen Bekmırz
gelişmeyi bildiriz, stop

Yıldızlar eskidirler
kanımıza girer geceleri
bakışır dururuz yirmi yıldır
gözlerimiz muhacir gözleri

«Guernica burası
Suarez bildiriyor
bir Bask gönüllü birliği
imha edildi dün gece
bir ihanet var sanılıyor
geç vakit oldu baskın
bir kondor alayı kesmece
yaralı ve esir yok
hepsi öldü böylece
Biskay suskun,
bu yediğimiz vurgun
ne olur bizi daha sık ara.»

Bir yıldız kaydı inceden
ardından bir takım daha

Kafkasya'yı aradım ses yok geceden
New - Cersey: hiçbir yeni olay yok
hiçbir zaman olmadı zaten
        «Uzunyayla burası
        ben Ahmet
        dün bir kız daha satıldı
        bir traktör fiatına bir can
        boynuna dört altın takıldı
        Adana'ya beş mavzer atımı uzak
        bir tepenin duğdasına atıldı
        üç Adanalı, bir mercedes
        para peşin sayıldı
        aldılar gittiler onu
        20. yüzyıldan orta çağ karanlığına
        kahrolduk hiçbir şey yapamadık
        üzgündük sizi aradık.»

yıldızlar utandı görüyorum
yıldızlar kahroldu biliyorum

        «Alo, burası Çarşamba
        Bekmırz yakalandı
        sebep kan davası
        kahvede vurulmuş Bekir
        mapusta şimdi katil
                aç ve sefil
        muhtemelen onbeş yıl misafir.»
hey Çelemet hey, şimdi Paris'te olacaksın
ya da Versay'da
Sen kıyısında bir barda
ama işimiz var biliyorsun
şimdi anadoluyu dinliyorsun

        «Turhal bildiriyor
        Kafkas Derneği burası
        kumarcılar yuvası
        başbaça birşey yok
        poker ve silah konuşuluyor
        rahatsız etme bir daha
        soracakların varsa sor.»

yıldızlar eskidirler
ufaldıkça gaz lambaları
derin ve sessiz köylüler
tahıl tüketirler

masipte, iki nokta bir çizgi
sefil ve marazi bir ses

«Yeşil özü burası
dün seçim oldu
bindokuzyüz nüfusun binbeşyüzü Çerkes
yağmur da yoktu fakat
sandığa gitmedi herkes
üçyüz oyla kürt Memet başkan
Çerkes mahallesinde iki sandık
sandıkların bin oyluksa da yapısı
kırkbeş - elli oyla açıldı ikisi
başkanlı artık Yeşilöz belediyesi
helâ yaptıracak meydana Memet
saygılı olacak, ekmeğe, suya, emeğe
ama bilhassa sermayeye.»

«burası Amman
Fadıl bildiriyor
bir kişi daha El - Feth'e girdi
Adığe'ler gelişmeyi
yorumsuz dinliyor.»

Alo Hatay, Amik ovası
hududa bir cıgara içimi uzak
Reyhanlı'dır burası
gençler çalışıyor
gençlerde umut var
kendi toprağını kendi ekiyor halk
tarlalarda yağmurlu umutlar
gökyüzünde sevdalı bulutlar
insanların işlediği toprak
ve toprağın özlemi makinalar.»

Kuneytra arıyor susun
«Bir aile döndü bugün
vedalaşmadık, ağlamadık
hiçbirimiz ne düşünceliydik
                ne üzgün
onlar gayet neşeli «yakıldı elektrik»
dehşetli sade,
                görüşürüz dedik,
döndüler, bitti hasret suları
kısmet olacak bize
                göreceğiz onları»

gece güzel, gece umutlu

iyi haber de çıkıyor bazı

gece sevdalı bulutlu

İstanbul şehri sessiz derinden

hızlı bir telefon gelir Sirkeci'den

direksiyonun koynundadır şimdi Abdo
Abdo, aaaah Abdo
görseniz Türk sanırsınız
oysa babasını Kuneytra'da
        bir duvar dibinde bırakmış
her rasladığına arapçadan

        bir şeyler anlatıyor
en bıçkın şoförü şimdi İstanbul'un
arap mısın diyorlar
            Çerkesim diyor

            döneceğim diyor

            döneceğim memleketime

Münih, bindokuzyüzyetmişbeş

    «direnin kardeşlerim
    irkilin kokuşmuş halinizden
    sanmayın ki hiç doğmayacak güneş

    sanmayın ki boşunadır bu yakılan ateş

    görmüyor musunuz yoksa

    işte yırtılıyor karanlık
unutmayın,
        bizden yana değilse de henüz
    bizden yana olacak insanlık.»

Yıldızlar kaybolacak birazdan
İstanbul şehri ayaklanıyor
bu akşamlık bu kadar Çelemet
neredeyse gün doğacak boğazdan
yarın akşam başlarız dinlemeye
Anadolu'yu yeni baştan.

Hapae E.

yeni problem yeni çözüm

meliş f.

Mihrace, bir gün racalarını toplar ve onlardan habersiz, bahçesine bir fil koydurur. Racalarına «bu nedir?» diye sorar. Ayağını tutan «bu bir sütundur», hortumunu tutan «bu canlı bir borudur», kuyruğunu tutan «bu bir hortumdur» gibi bazı doğru olmayan cevaplar alır. Bizde de gelenek diye bir değer var, herkes bildiği kadarıyla birşeyler söylüyor ve uyguluyor. Bu değer ile problemlere çözüm arıyor.

Gelenek; kültürün neşilden nesile intikal ederek, zamanımıza kadar ulaşmış unsurları olan inanç, kılgı ve adetlerden ortaya çıkmıştır. Gelenek değerini ve gücünü bazen eskilikten, bazen de çeşitli devirler ve durumlarda denendikten sonra baki kalmış olmaktan alır. Gelenek «kökü mazide olan âti» gibi anlaşılmak istenmektedir. Bu duruma göre geleneği bir süreç içinde düşünmek gerekiyor. Toplumsal gerçek süratli bir değişme içerisindedir. Bu halin yeni problem durumları meydana getirmesi gayet tabiidir. Karşılaşılan yeni problemlerin cevaplarını geleneğe dayalı bir dikta taraftarları, büyük bir ihtimalle, geleneğin şimdiki muhtevası içinde arayabilirler. Oysa gelenek muhtevasının zamanla ve en azından bazı kısımlar ile yetersiz kalışı olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü gelenek, geçmişin problemlerine çare olmuş bulunan çözümlerdir.

Geleneğe doğru yol alındıkça karşılaşılacak problemlerin farklı mahiyette olmaları eski çözüm yollarını etkisiz kılar. Geçmişteki durumlardan işlemiş olmak hiçbir ilkenin daimi işleyeceğinin garantisi gibi alınamaz. Geçmiş nesilden gelen inanış ve davranış kalıplarına sadakat anlamında alınan gelenekçi görüş, karşılaşılan yeni problemleri çözmenin gücünden yılarak, adeta ilerlemek istemeyip geleneğin kucağından barınma isteği içinde

(devamı 45. sayfada)

her yöreden
törelerimiz

kıp mahmut

ADIĞE ÖRF VE ADETLERİNDEN (XABZE'DEN) ÖRNEKLER

Ulus tanımındakı önemli ögelerden biri kuşkusuz kültürdür. Törelerse kültürün önemli bir bölümüdür. Hele geçici muhaceret hayatı yaşayan, içinde bulunduğu hükim etnik gruplarca inkâr edilmek, zorla kendilerindenmiş gibi gösterilmek istenen bir ulus için etnik özelliklerini belirleyen her tür kültür ögesi daha bir anlam kazanır.

Çağdaş - çağdışı tartışmasından önce, değerlendirilecek verilerin her yönüyle bilinmesi gerektiğine göre yapılacak iş, her geçen gün unutulan, yitip giden sözlü kültür ürünlerimizin derlenmesi olmalıdır.

Büyüklerimizi, bildiklerini yazmaya, gençlerimizi sorup öğrenmeye ve sözlü kültürümüzün derlenmesinde göreve çağırıyoruz.

Çalışmalarınızı olanaklarımız ölçüsünde değerlendirmeye çalışacağımızı yineler ilgilerinizi bekleriz.

Önce Örf ve adetlerin doğuşunu, daha doğrusu konuluşunu açıklamak gerekir.

Halk arasında Jebağı, adet koyucusu olarak bilinir. Birçok yabancı yazar ve düşünür de «Kafkasya'nın Solon'u» olarak tarif ederler O'nu.

Bugüne dek yaşamakta olan Adığe örf ve adetleri, birçok hikaye ve woredleri (şarkıları) tetkik edildiğinde Jebağı'nın bir yasa koyucusu veya adet yapıcısı olmadığı görülür. Ancak geleceği gören büyük bir düşünür, örf ve adetler hakkında takedire değer önerileri olan ve adetlerin en iyi değerlendiricisi ve uygulayıcısıdır.

Yasa dedik. Zira Adığe örf ve adetleri (xabze). sadece adet olmayıp yasa, anayasa anlamını da taşır. Örneklere bu noktadan başlamak yerinde olur kanısındayım.

Adetler nasıl konulurdu

Adetler ülke çapındaki büyük kurultaylarda konulurdu Her kentin temsilcisi vasıtasıyla her bölgeye tebliğ edilirdi. Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir

Adığe kurultaylarında (kengeş, xase) karar hiçbir zaman çoğunlukla alınmazdı. Tüm kararlar, ittifakla alınırdı Tabii olarak her bölgenin temsilcilerinin toplantıya katılmaları şarttı. İşte Adığe adetlerinin uzun ömürlü oluşd

nun sebebi de budur. Herkesin, toplumun ruhundan doğan bir xabze'nin elbette ki tatbik kabiliyeti de büyük olacaktı, olmuştur da. Jebağı'nın bir adet koyucusu olarak düşünülmesi halinde bu prensiple tezade düşüleceği gibi bir ferdin iradesinden doğan bir kuralın Adığelerce benimsenmesi de mümkün değildir. Bu fikrin doğruluğuna tam kanaat getirebilmek için Adığe'yi tanımak gerekir. Kanımca Adığe'yi en iyi tarif eden Rus yazarı Puşkin olmuştur. Puşkin «Adığeler, davranışları itibariyle demokrat, ruhları itibariyle aristokrattır. «der. İşte tamamen birbirini zıt iki durum.

Adığe, davranışları itibariyle xabze'ye kayıtsız - şartsız uyarken, ruhen kendisini en büyük ve lider görmekte, kabul etmektedir. Xabze'ye uygun davranışının sebebi de kendi temsilcisinin iştırak ettiği bir kurultayda konulmuş olduğu, yani millî irade olduğu içindir.

Canlı bir örnek Uzunyayla'dan verilebilir.

Hazırlanacağı üzere on yıl kadar önce Uzunyayla'da bir toplantı yapılmış Vase'nin (başlık) üçbin lira olması karara bağlanmış ve yeminle müeyyide altına alınmıştı. Fakat ne yazıktır ki çok kısa zamanda bu karar değiştirilmik, çiğnenmiş ve sadece toplantıya birkaç kişi ve ailenin yemin kefaretine vesile olabilmiştir. Sebep nedir? Elbetteki, bu toplantıda her bölgenin, her kentin temsil edilmemiş ve aynı zamanda ittifakla alınmamış olmasından ötürüdür.

Dünyanın hiçbir devrinde, hiçbir millet veya yazar, dini veya ictımai düşünür bulunamaz ki mutfak ve kilerlerini dahi koydukları kaidelerle tanzim etmiş olsunlar. Ama Adığe milleti düşünürlerinin önerileri ve kurultayları ile bunu yapabilmiştir.

Kiler veya mutfaktan çıkarılacak yemeklerden büyüğün, küçüğün ve bayanların payları belirlenmiştir. Örneğin, koyun, kuzu ve benzeri yiyeceklerde kellenin sağ yarısı büyüğe, göz ve çevresi küçüğe takdim olunur. Hindi, tavuk gibi yiyeceklerde de göğüs kısmı keza büyüğün hakkıdır.

Bayanların, evlendikten sonra kocalarının soyadlarını almamaları Adığelerden başka millette görülmez. Halâ örf ve adetlerimiz karşısında Adığe kadının soyadı değişmez, hatta kocası tarafından da kadın kendi sayadı ile çağrılır.

(Falanların kızı.. gibi) Bu da kadın-erkek eşitliğine bariz bir örnektir.

Aile içinde de bu durumu incelersek erkek evlat, babasının yanında oturma hakkına sahip değilken kız evladının bu hakkının var olduğunu görürüz. Bu da, yine kadına verilen kıymetin bir ifadesi olduğu gibi kızın misafir sayılmasının da bir gereği olabilir. Ki, dolayısıyle misafire verilen kıymeti de ayrıca ifade etmektedir.

Yine buna paralel olarak karşılıklı geçişlerde bayanın sağından, erkeğin ise solundan geçilmesi di ilginç örneklerdendir.

Temennimiz her yönü ile yapıcı yönde şahsiyeti etkileyen, sosyal düzeni tanzim gücü olan adetlerimizin ebediyete dek yaşaması ve tatbik edilmesidir.

Baştarafı Sayfa 26. da

»... Aklın egemen olduğu sevgi ne kadar da güzel, ne kadar da gerekli tüm insanlara!...»

Pşımaf kimi öykülerinde de Adığe toplumsal yaşantısında çok eskilerden beri var olan «kızkaçırma» geleneğini konu alarak işlemektedir.

Alman faşizminin Kuzey Kafkasya'yı işgali Koşbay Pşımaf'ın çocukluk yıllarına raslar. Alman Faşizminin bölge halkına uyguladığı baskıları, soykırımları «TETEJ» (dede) adlı öyküde işliyor. Savaş yıllarında dedesini ve babasını kaybeden bir çocuğun yaşamının bir kesitini anlamlı ve usta diliyle vurguluyor Koşbay Pşımaf.

(yeni problem - yeni çözüm) baştarafı 42. sayfada

bir davranışa yol açabilir. Sürekli değişme sebebiyle bugünün gerçeği dünkü gerçeğin kopyesi olmadığından problemleri çözmek - ister istemez - değişik olacaktır. Bu problemlerin eski unsurların mutlak muamelesine tabi tutulması - ister istemez - yeni unsurların meydana gelmesini en azından güçleştirecektir.

Günümüz toplumsal sorunların çözümünde bize ışık tutacak gelenekleri muhafaza etmek ve yeni çözüm yolları denemek gereklidir.

Not : Prof. Dr. Selahattin ERTÜRK'ün «Diktacı tutum ve Demokrasi» adlı kitabından yararlanılmıştır.

OKUYUCU MEKTUPLARI

Sayın A.M. İdil — ANKARA

Yamçı Dergisi, muhacerette içinde bulunduğu asimilasyon sürecinden kurtulup, kendi topraklarında kendi kaderini kendi tayin eden bir toplum olabilme çabasındaki Çerkes toplumunun sorunlarını dile getirmeye, hakim etnik gruplar içinde zorla veya doğal olarak asimile edilmekte olan tüm halkların kurtuluş mücadelelerinin özel bir parçası olarak bu konuya katkıda bulunabilecek çalışmaları olanakları ölçüsünde ve amatörce değerlendirmeye çalışmaktadır. Buna uygun ise çevirilerinizi yayınlayabileceğimizi bildirir, ilginize teşekkür ederiz.

Sayın (bir okuyucu) — ALMANYA

Bir ulusun ulusal varlığını sürdürebilmesi, geliştirebilmesi belirli somut şartlara bağlıdır. Bu şartların var olmadığı yerlerde ulusal varlığın sürdürülmesi olanaksızdır. Muhaceretteki Çerkesler de kendi ulusal varlıklarını sürdürme olanaklarından yoksundurlar. Daha da ötesi, bu şartların neler olduğunu ve nasıl sağlanabileceğini düşünme gücünden ve olanağından yoksun bırakılmışlardır. Çeşitli siyasal kuruluşlar ve çıkar grupları muhaceretteki Çerkesleri sanki fert fert paylaşma yarışına girmiş gibidirler. Bu çabalar, kimi Çerkesleri içine çekebilmiş kimi Çerkesleri de habersizce, bilinçsizce, dolayı olarak etkilemiş ve kullanmaya başlamıştır. Üzülerek belirtmek gerekir ki, sizin durumunuz da bu iki alternatifle yorumlanmaya daha elverişli gibi görünmektedir. Oysa muhaceretteki Çerkesler herşeyden önce ulusal sorunlarını ele almalı ve çözüm aramalıdırlar.

İşte dergimiz bunları; ulusal sorunlarımızı ve çeşitli çözüm önerilerini dile getirmek, etkili bir varolma çabasının başlatılması gereğine dikkat çekmek istemektedir.
Sizin dikkatinizi çeken hikâye uydurma bir hikâye olmayıp örnekleri çok görülen, bizim de karşı olduğumuz acı gerçekleri dile getirmektedir. Onu yazarak böylesi iğrenç davranışları gözler önüne sermeye, toplumun uyanık olmasını sağlamaya çalışanlara değil, asıl öyle durumların meydana gelmesine katkıda bulunanlara kızmak, karşı koyma gerekir. Biraz daha dikkatle düşündüğünüzde umarız ki siz de bu görüşümüze katılırsınız.
Ulusların kurtuluş mücadelelerine en azından saygı duyulmalıdır. Hatta örnek alınmalı ve eğer ortak çözümlü sorunlar varsa, işbirliği de yapılmalıdır.

Bir toprak üzerinde yaşayan insanlar, eğer kendi dilleriyle kendi kültürlerini işleyip geliştiremiyorlar okuyup - yazamıyorarsa, kendi ulusları adına hiçbir şey yapamıyorlarsa, hatta her fırsatta varlıkları inkâr edilmek isteniyorsa onların hür olduğundan sözetmek mümkün değildir. **«doksanüç harbinde Rusya'yla savaşarak Türkiye'ye gelen»** ve **«Türkiye için kan döken»**, hatta **«oniki sene harbeden»**, **«üç tane yarası olan»** çok Çerkes vardır ama Çerkes Milletinin millî varlığını devam ettirebilmesi için üzerine düşen görevin bilincine varıp yerine getirebilen muhacir Çerkeslerin sayısı her halde çok azdır.

Kendi milliyetine sahip çıkmak isteyen her Çerkesle her zaman, her türlü demokratik tartışmaya hazır, eleştirilere açık ve kaba kuvvete karşı olduğumuzu yineler, adınızı ve adresinizi saklamanıza hiç de gerek olmadığını hatırlatmak isteriz. Ulusal varlığımızın sürdürülmesi yolundaki olumlu çabaların dışında kalmamanız dileğiyle...

Sayın A. Uğur — ANKARA

Dergimiz, «toplumumuzun sorunlarını dile getirecek bir tarafsız yayın organı» olabilme çabasındadır. Bu çabasından, başka toplumların sorunlarına değinilemediğinden dolayı eleştirenler de olmaktadır. Sizin, dergimizi hangi toplumun sorunlarını dile getirmekle itham etmek istediğinizi anlayamadık.

Nüfus sayımı ile ilgili yazımızı umarız ki mektubunuzdan sonra bir kez daha okumuş, doğru anlamışsınızdır. İçinde bulunduğumuz toplumların bizi yok saymaya ve yok etmeye yönelik politikalarının bir yansıması olarak nüfus sayımları canlı bir örnek son sayımlar dolayısıyla Çerkes asıllı bir bakanın yaptığı açıklamalar, sözünü ettiğimiz politikanın üzerimizde nedenli başarılı olduğunun belgesel bir kanıtı olmaktadır.

Hedefimiz «2. parlementeri Adığe olan 3 parlementerli bir parti» değildir. Ama Çerkeslerin, kendilerini Çerkes olarak kabul etmeyen ve ulusal varlıklarını sürdürme çabalarına saygı duymayan kişi ve kuruluşlarla dostluk ilişkileri içinde olmaları da beklenemez. Başkalarına hayat hakkı tanımayan bağnaz anlayışlara alkış tutmak, artık çağdaş insanın benimseyebileceği bir davranış değildir. Ne yazıkki, yok edilmek istenen bir toplumun kimi fertlerinin kendilerini yok etmeye yönelik böyle çağdışı akımlara, en azından, ses çıkamaz bir görünüm içine sokuldukları da acı bir gerçektir. Bizi yoketmeye yönelik çabalara karşı koymak yalnız bir hak değil, aynı zamanda kaçınılmaz, kutsal bir görevdir de.
Çerkes ulusunun muhaceretteki durumunu ve sorunlarını peşin hükümlerden, özellikle bizi yoketmeye yönelik politikaların etkilerinden arınarak daha gerçekçi bir yaklaşımla incelemek gerekmektedir.
İlişkilerimizin sürmesi umut ve dileğiyle...

Sayın C. Ergin — BALIKESİR

Muhacerette içinde bulunduğumuz toplumlar Çerkesleri iyi oldukları zaman hep kendilerinden saymışlar, herhangi bir başarısızlıkları ya da kötülükleri görüldüğünde de küçük düşürücü sıfatlardan birini ekleyip «Çerkes» olarak anmış ve reddetmişlerdir. Bu, ta Osmanlı İmparatorluğuna dayanan asimilasyon politikasının ibr gereği olarak uygulanagelmektedir.

Çerkeslerin içinde bulunduğumuz toplumlardan herhangi birinin «kolu», «boyu» olmadığı açık ve kesindir. Bu, o politikayı uygulayanlarca da gayet iyi bilinmektedir. Sağlam bir işbirliği kurabildiğimiz zaman saptırıcılara ve yalanlarına gelişme ortamı kalmayacaktır. Bu görev, daha çok, tarih, coğrafya, sosyoloji, etnoloji, halkbilimi gibi bilimdallarında öğrenim görmüş aydınlarımıza düşmektedir. Tavsiyelerinize ve yakın ilgilerinize teşekkür eder, etnik özelliğimizi gösteren tarihsel, bilimsel yazılara da elden geldiğince yer vermeye çalışacağımızı bildirir, esenlikler dileriz.

Sayın Antalya Kuzey Kafkasya Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanlığı — ANTALYA

«Dernek Yönetim Kurulunun tek sesimiz olan Yamçı'nın büyümesi yarışına katıldığını ve sonuna dek desteklediğini arz ederiz. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da abone kayıtlarına devam edileceğini bildirir, bu kampanyaya diğer kardeş derneklerin de katılmasını dileriz.» Demekle yürekli davranışlarınız, gerçekleştirmeye başladığınız maddi ve manevi destekleriniz bize güç vermiştir. Derneğiniz, ortak çalışmayla pekçok şeyin başarılabileceğine başlı başına bir örnektir. Başarılarınızın devamını diler, içtenlikli ilginize candan teşekkür ederiz.

Sayın İ. Keleş - SİVAS

İnsan haklarının bunca değer kazandığı çağımızda, insanın ilk olarak annesinden duyup konuştuğu anadiliyle okuyup-yazma olanağından yoksun bulunması ve yalnızca özel merak ve özel çabayla öğrenebilmesi çok anlamlı ve acıdır. Ama tüm olanaksızlıklara rağmen sizin okuma-yazma öğrenebilmiş olmanız da o denli sevindirici, umut verici ve anlamlıdır. Şimdilik edinebildiğimiz, üç kişiyle yazışmanızı sağlayabilecek bir adresi aşağıda veriyoruz. Çabanızı içtenlikle kutlar, anayurda açılan bir pencere olmanız umut ve dileğiyle teşekkürlerimizi sunarız.

СССР_АБХАЗИЯ
Г. СУХУМИ УЛ.
САНЧАРСКАЯ №2
1-ЛАКОБА НЕЛИ
2-АШАМХӼА ЧЬАМИЛИА
3-ЛАКУАРҔӼА ВАЛИЕ

Sayın S. Aydemir — İSKENDERUN
Aydınlarımız, gerçekten çok ağır olan ulusal sorumluluklarını yüklendiklerinde sesimiz kuşkusuz daha gür çıkacaktır. İçtenlikli ilginize teşekkür eder, esenlikler dileriz.

Sayın O. Demirkan - ÇORUM
Dedelerimizi anayurdumuzdan koparan emperyalist güçler, uzun yıllar bize de anayurdumuzu unutturdular, oralardan hep kötü haberler naklettiler, bizi asimile etmek ve yalnızca kendi çıkarlarına alet etmek için ellerinden geleni yaptılar. Buna rağmen istedikleri asimilasyonu tam olarak gerçekleştiremediler. Ve artık varolduğumuzu anladık ve duyurduk. Anayurtla da ilişkilerimiz oldu, olacak da. Giderek orası hakkında daha doğru ve daha ayrıntılı bilgiler edinebileceğiz. Peşin hükümlerden kurtulabilirsek gerçeği daha çabuk ve daha kolay kavrayabiliriz. İyiniyetli mektubunuz bizleri sevindirdi. Teşekkür eder ilişkilerimizin sürmesini dileriz.

Sayın M. Kurt - AKŞEHİR
Mektubunuz üzerine adresinize gönderdiğimiz iki sayı, «adınıza P.K. olmadığı» gerekçesiyle geri geldi. Başka bir adres bildirirseniz tekrar gönderebileceğimizi belirtir, ilginize teşekkür ederiz.

Sayın A. Işık - K. MARAŞ
Derğimizin çıkan sayıları isteğiniz üzerine adresinize ödemeli olarak gönderilmiş olup abone bedeli de tahsil edilmiş ve abone kaydınız yapılmıştır. Bundan böyle her sayı, çıktıkça adresinize gönderilecektir. İlginize teşekkür eder, esenlikler dileriz.

Sayın Y. Nedimoğlu - PAZARCIK
Samimi mektubunuza sevindik. Güvencimiz maddi ve manevi desteğinizdir. Sorumluluklarımızı idrak eder de meselelerimize gerektiği şekilde sahip çıkarsak bir gün «yırtık yamçımız»dan ve «kırık kamçımız»dan başka şeylerimiz de olacaktır. Milli varlığımızı devam ettirebileceğimiz imkânlara kavuşacağımız günlerin uzak olmaması umut ve dileğiyle saygılar sunar ilginize teşekkür ederiz.

Sayın A. K. Yamaç - ADANA
İçtenlik dolu, umut veren mektubunuzdan sevinç duyduk. Ayrıca işbirliğine hazır olmanız daha bir güçlendirdi bizi. Ne yazık ki bugün bile, muhaceretteki Çerkesleri işbirliğine çağırabilecek bir faaliyet programlaması yapılamamıştır. Bu konuda en kısa zamanda elbirliğiyle bir ortak çalışma planı ve çağrısı yapmak kaçınılmaz ve ivedi bir görev olmaktadır. Kendi bölgenizde neler yapabileceğinizi ve genel olarak nelerin yapılması gerektiği kanısında olduğunuzu bildirirseniz, kısa sürede böyle bir ortak çalışma içine girmemiz mümkün olabilecektir. İlginize teşekkür eder, başarılar dileriz.

Sayın M. Çevik - BİGA
Yüzyıldan fazla bir süredir yabancı topraklarda hep baskı, terhdit altında tutulan, yaşam zorlukları, yokluk ve yoksunluklar içinde kıvrandırılan, yıldırılmaya ve yok edilmeye, kendi öz kültüründen ve öz değerlerinden uzaklaştırılmaya çalışılan bir toplumdan, daha işin başında fazla şeyler beklemek doğru değildir. Ancak zamanla ve yılmadan sürdürülecek çalışmalarla sağlanacak bir ulusal kültür tabanı üzerinde varolmaya yönelik bir ulusal mücadelede top'um beklenenin de üzerinde katkıda bulunabilecektir. Umuzsuzluğa kapılmadan, tutarlı çalışmalar yapmak gerekir. Artık kullanılan toplum olmaktan kurtulmak umut ve dileğiyle... ılginize teşekkür eder, sürekli olmasını bekleriz.